

Snabbspåret

En utvärdering av försöksverksamheten med snabbare
handläggning av brottmål i Stockholm City

SLUTRAPPORT

Brå – centrum för kunskap om brott och åtgärder mot brott

Brottsförebyggande rådet (Brå) verkar för att brottsligheten minskar och tryggheten ökar i samhället. Det gör vi genom att ta fram fakta och sprida kunskap om brottslighet, brottsförebyggande arbete och rättsväsendets reaktioner på brott.

Produktion:

Brottsförebyggande rådet, Information och förlag,
Box 1386, 111 93 Stockholm. Telefon 08-401 87 00, fax 08-411 90 75,

e-post info@bra.se

Brå på Internet www.bra.se

ISBN 91-85664-52-9

Författare: Lena Schelin

Omslag: Johanna Blomberg

Omslagsfoto: Jonas Öberg

Tryck: Edita Norstedts 2006

© Brottsförebyggande rådet 2006

Innehåll

FÖRORD	5
SAMMANFATTNING	6
Vad är Snabbspåret?	6
Hur ofta har snabbförfarandet tillämpats?	7
Många S-ärenden avgjordes aldrig i domstol	8
Parter och andra aktörers upplevelse av Snabbspåret	8
Har de ”enklare” delgivningsförfarandena haft förväntad effekt?	9
Andra komponenter i ett permanentat snabbförfarande	10
Brå:s bedömning	11
INLEDNING	16
Brå:s uppdrag	16
Vad är Snabbspåret?	17
ETT ÄRENDES VÄG GENOM SNABBSPÅRET	19
Delrapportens huvudsakliga resultat och slutsatser	22
Förlängning av försöksverksamheten	23
Slutrapportens disposition	24
Tillvägagångssätt	25
POLISENS ARBETE I SNABBSPÅRET	27
Nästan inga misshandelsärenden S-märktes	27
Polisen har S-märkt en fjärdedel av de ”potentiella” S-ärendena	28
Varför S-märktes inte fler ärenden?	30
Hur kan fler ärenden S-märkas?	31
UTVECKLINGEN I ÅKLAGAR- OCH DOMSTOLSLEDEN	34
90 procent ledde till lagföring	34
Många S-åtal avgjordes inte som S-mål i domstolen	34
Frivårdens och Rättsmedicinska avdelningens erfarenheter	35
HAR FÖRENKLAD DELGIVNING FÅTT FÖRVÄNTAD EFFEKT?	37
Genomströmningstiderna har minskat	37
Genomströmningstiderna i domstolen osedvanligt korta	38
Beror det på den förenklade delgivningen?	38
Ingen effekt på avdelning 14...	39
... men andra domstolar är positiva till förenklad delgivning	39
HAR LÖSBREVSDELGIVNING FÅTT FÖRVÄNTAD EFFEKT?	41
Lösbrevsdelgivning tillämpades inte av polisen	41
Frågan om lösbrevsdelgivningens tillämplighet bör utredas vidare	42
SNABBSPÅRETS KONSEKVENSER FÖR ÖVRIG VERKSAMHET	43
Snabbspåret negativt för övrig verksamhet?	43
Omfördelning av rättsväsendets resurser?	43
PARTER OCH ANDRA AKTÖRERS UPPELVELSE AV SNABBSPÅRET	45
Enbart positiva upplevelser av snabb process	45
– men de intervjuade vill ha information	46

ERFARENHETER FRÅN TIDIGARE PROJEKT	47
Vilka komponenter har ingått i projekten?	48
Vilka resultat har uppnåtts?	49
Vilka problem har uppmärksammats?	51
Vilka komponenter uppges kunna leda till snabbare handläggning?	53
REFERENSER	55
BILAGOR	56
Bilaga 1. Intervjuade domstolar	56
Bilaga 2. Beräkning av andelen potentiella S-ärenden av anmälda brott i Stockholm City år 2005	57
Bilaga 3. Vanliga orsaker till att ärenden inte handläggs i Snabbspåret	59

Förord

Den 1 juli 2004 startade en tvåårig försöksverksamhet, ”Snabbspåret”, avseende snabbare handläggning av mängdbrott. Målsättningen är att brott som förekommer ofta och som drabbar enskilda ska handläggas och lagföras snabbt och att tid därmed ska frigöras för mer komplicerade utredningar. Försöksverksamheten bedrivs i Stockholm City och omfattar samtliga rättsväsendets myndigheter.

Brottsförebyggande rådet (Brå) har fått regeringens uppdrag att följa och utvärdera försöksverksamheten. En delrapport presenterades i maj 2005. I delredovisningen lämnades en beskrivning av hur rättsväsendets myndigheter har börjat arbeta med Snabbspåret. Utifrån en inledande datainsamling redogjordes för hur ofta snabbförfarandet tillämpades i inledningen av försöket. Delredovisningen pekade också på hinder som medförde begränsningar i tillämpningen av snabbförfarandet. Den innehöll också förslag på vad som kan göras för att komma förbi dessa.

I slutrapporten redovisas bland annat hur myndigheterna arbetat med Snabbspåret och hur ofta snabbförfarandet har tillämpats. Dessutom undersöks om de utökade möjligheterna att använda enklare delgivning förfaranden i försöksverksamheten har haft förväntad effekt och hur förfarandet har uppfattats av parterna. Syftet har främst varit att ge regeringen underlag för ett ställningstagande till om snabbförfarandet bör permanentas, hur det i så fall bör vara utformat och var i landet det bör införas.

Rapporten vänder sig primärt till regering och riksdag, men även till beslutsfattare och anställda inom rättsväsendets myndigheter. De samlade erfarenheterna från försöksverksamheten kan i bästa fall också fungera som underlag vid utformandet av nya försöksverksamheter eller vid införandet av nya arbetsmetoder i landet.

Värdefulla synpunkter har lämnats av en samrådsgrupp, bestående av Ingvar Hofstedt, kriminalchef, City polismästardistrikt; Peter Lindgren, Kenneth Kronberg och Lisbeth Morin, förundersökningsledare, mängdbrottsgrupperna; Ewa Nyhult, vice överåklagare, Utvecklingscentrum Umeå; Marianne Nordström och Ulf Blendow, kammaråklagare, City Åklagarkammare i Stockholm; Catarina Barketorp, rådmann, Domstolsverket; Görran Nilsson, chefsrådmann, avdelning 14, Stockholms tingsrätt; Gunilla Kernell, Kriminalvårdsstyrelsen; Ulla-Lena Wigren, kriminalvårdschef, Kriminalvårdsmyndigheten Stockholm C; Lena Råghall, Frivården Hornstull och Janet Gudmunds-Dannstedt, chefsöverläkare, Rättsmedicinska avdelningen i Solna.

Rapporten har skrivits av Lena Schelin, utredare vid Brå.

Stockholm i september 2006

Jan Andersson
Generaldirektör

Stina Holmberg
Enhetschef

Sammanfattning

Sedan flera år pågår en reformering av rättsväsendet, bland annat i syfte att förkorta genomströmningstiderna i brottmål. Ett särskilt mål är att minska genomströmningstiderna för mängdbrott (brott såsom stöld, misshandel, skadegörelse och trafikbrott av enklare karaktär). Ett initiativ för att uppnå det målet var att regeringen år 2004 initierade en försöksverksamhet i Stockholm med snabbare handläggning av mängdbrott, Snabbspåret. Försöket startade den 1 juli 2004 och pågick till den 30 juni 2006.

Brå har haft i uppdrag att följa och utvärdera Snabbspåret. Utvärderingen ska utgöra underlag för regeringens ställningstagande till om försöksverksamheten ska permanentas, hur snabbförfarandet i så fall bör vara utformat och var i landet det bör införas. I maj 2005 lämnade Brå en delrapport. På grundval av den har försöksverksamheten förlängts i två år. Den förlängda försöksverksamheten ska pågå till och med den 30 juni 2008. Denna rapport utgör slutrapport för utvärderingen av den ursprungliga försöksverksamheten.

Vad är Snabbspåret?

Försöket omfattar bara *enklare ärenden*. Det ska vara fråga om brottstyper där polisen leder förundersökningen, det ska finnas en känd gärningsman och brottet ska vara enkelt att utreda. Försöksverksamheten omfattar bara rättsväsendets myndigheter i *Stockholm City*.¹ En viktig komponent i Snabbspåret är en utökad möjlighet för domstolen att använda *förenklad delgivning* vid delgivning av stämningsansökan och andra handlingar från domstolen.

Förenklad delgivning innebär att domstolen skickar stämning och andra handlingar till den tilltalade en dag och ett meddelande om att handlingarna har skickats tidigast dagen efter. Den tilltalade anses vara delgiven 14 dagar efter att meddelandet skickades. "Förenklingen" består av att domstolen inte behöver ha något bevis på att den tilltalade faktiskt har tagit del av handlingarna för att kunna avgöra målet.

Förutsättningarna för att domstolen ska få använda förenklad delgivning är

- att den tilltalade har fått *skriftlig information* av polisen om att förenklad delgivning kan komma att tillämpas i domstolen
- att tiden från anmälan tills dess förenklad delgivning anses vara slutförd inte överstiger *fem veckor*
- att den tilltalade har en *tillräckligt stadigvarande adress* för att han eller hon ska kunna ha kontroll över posten på den adressen under en femveckorsperiod.

¹ Deltagande myndigheter har varit polis och åklagare i City, avdelning 14 vid Stockholms tingsrätt, frivården Fridhemsplan samt Rättsmedicinska avdelningen i Solna.

Konsekvensen av femveckorsfristen är att alla myndigheter måste arbeta inom snäva tidsfrister. I syfte att öka effektiviteten inom polisen inrättades två särskilda utredningsenheter, *mängdbrottsgrupperna*, för försöket. För att ge polisen möjligheter att avsluta ett ärende snabbt, fick polisen utökade möjligheter att delge den misstänkte utredningen, så kallad *slutunderrättelse*, genom att skicka denna till den misstänkte med *lösbrev*.

Slutunderrättelse innebär att den misstänkte ska få ta del av polisens utredning och tid (skäligt rådrum) för att yttra sig över om ytterligare utredningsåtgärder ska vidtas innan ärendet förs över till åklagaren för åtalsbeslut. Att delgivning får ske med lösbrev innebär att polisen får skicka utredningen till den misstänkte i ett vanligt brev och inte behöver få något bevis på att den misstänkte har fått del av utredningen för att ärendet ska få skickas till åklagaren.

Om ett ärende bedöms kunna gå i Snabbspåret märker polisen det med ett "S". Märkningen utgör en signal för åklagare och domstol att de ska handlägga ärendet skyndsamt.

Hur ofta har snabbförfarandet tillämpats?

För att kunna besvara frågan hur ofta snabbförfarandet har tillämpats under försöksperioden har Brå registrerat ärenden vid fem mättillfällen om vardera 17 dagar under försöksperioden. Vid tre av mättillfällena har ärendena följts genom rättskedjan.

MELLAN 3 000 OCH 4 000 ÄRENDEN HAR S-MÄRKTS...

Utifrån Brå:s uppföljning av ärenden och domstolens statistik över inkomna S-mål, uppskattar Brå att mellan 3 000 och 4 000 ärenden har S-märkts under försöksperioden. Snatterier har dominerat bland de S-märkta ärendena, följt av grov olovlig körning. Däremot har bara enstaka fall av anmäld misshandel och skadegörelse S-märkts.

... MEN FLER ÄRENDEN BORDE KUNNA S-MÄRKAS

Enligt Brå:s skattning har ungefär en fjärdedel av de potentiella S-ärenden som anmäldes i City år 2005 av vissa brottstyper (snatteri, rattfylleri och grovt rattfylleri, grov olovlig körning, brott mot knivlagen, våld mot tjänsteman, våldsamt motstånd samt misshandel) faktiskt S-märkts under försöksperioden. Skattningen är mycket grov, men enligt Brå:s bedömning borde andelen S-märkningar ha kunnat vara åtminstone den dubbla, främst genom ökad effektivitet i polisledet.

VARFÖR S-MÄRKTES INTE FLER ÄRENDEN?

En övergripande förklaring till att fler mängdbrottsärenden inte S-märktes, är enligt poliserna att kunskapen om Snabbspåret, eller vilka åtgärder som måste vidtas i ett Snabbspårsärende, inte har nått ut i organisationen fullt ut. För att få en mer detaljerad bild av möjliga förklaringar, lät Brå mängdbrottsgrupperna registrera samtliga ärenden som kom in till dem under två

månader. De fick bland annat registrera orsaken till att respektive ärende inte S-märktes. De huvudsakliga skälen var

- att den misstänkte inte hade fått information om den förenklade domstolsdelgivningen av den polis som tog upp anmälan
- att mängdbrottsgruppernas utredare inte fick tag på den misstänkte för förhör och/eller slutunderrättelse
- att den misstänktes adress inte bedömdes vara tillräckligt ”säker”
- att ärendet innehöll komplikationer, exempelvis utredning om skadeståndsanspråk eller begäran om rättsintyg, som gjorde att ärendet inte kunde utredas inom polisens utredningstid i Snabbspåret.

Många S-ärenden avgjordes aldrig i domstol

Av de rättskedjemätningar som Brå har gjort framkom att det bara var en liten del av de S-märkta ärendena som senare avgjordes som ett S-mål i domstolen. Tingsrättens statistik visar att, av de mellan 3000 och 4 000 S-märkta ärendena, har 569 mål avgjorts efter förenklad delgivning i domstolen under försöksperioden. Det kan alltså konstateras att inte ens en femtedel av de ärenden som bedöms ha S-märkts av polis, senare avgjordes som ett S-mål i domstolen.

Det finns flera orsaker till att fler ärenden inte avgjordes som ett S-mål i domstolen. Ungefär en femtedel av de S-märkta ärendena föll bort i åklagarledet, främst på grund av att den misstänkte även var aktuell i någon annan utredning. En tiondel av ärendena ledde inte till lagföringsåtgärder. I närmare hälften av de fall som ledde till lagföring meddelades åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande. Av de ärenden som ledde till åtal, kunde domstolen i ett antal ärenden inte använda förenklad delgivning på grund av att den misstänktes adressuppgifter inte ansågs vara tillräckligt säkra eller tillräckligt noggrant antecknade. Ytterligare anledningar har uppgetts vara att åklagarna kom in med tilläggsstämningansökningar samt att ärendena hade blivit ”för gamla” för att stämningansökan skulle hinna skickas inom tidsfristen för Snabbspåret.

Parter och andra aktörers upplevelse av Snabbspåret

Av betydelse för frågan om försöksverksamheten bör permanentas är hur parter och andra aktörer har upplevt Snabbspåret. Det intryck Brå har fått vid intervjuer med personer vars ärende har handlagts i Snabbspåret är att de bara hade positiva upplevelser av den snabba processen. Tiden från brott till huvudförhandling uppgavs innebära stora påfrestningar och man betonade dessutom att det behövs ett avslut för att man ska kunna gå vidare. Såväl polisens snabba och professionella bemötande, som domstolens snabba avgörande lyftes fram. En snabb process uppgavs också minska missnöjsksamheten mot rättsväsendet.

Har de "enklare" delgivningsförfarandena haft förväntad effekt?

GENOMSTRÖMNINGSTIDERN I DOMSTOLEN OSEDVANLIGT KORTA...

De tre rättskedjemätningar som Brå har gjort visar att tiden från anmälan till rättegång varierade mellan 32 och 37 dagar (median). I delrapporten gjordes en jämförelse av genomströmningstiden för ärenden som avgjordes i Snabbspåret och ärenden rörande motsvarande brottstyper från Söderort. Den visade att genomströmningstiderna var kortare i Snabbspåret än för Söderortsärendena, såväl i polis- och åklagarleden, som i domstolsledet. Den stora tidsvinsten gjordes dock i domstolen. Enligt Brå talade det för att den förenklade delgivningen hade fått effekt. Det kunde dock inte uteslutas att det delvis berodde på att Snabbspårsärendena avgjorts på avdelning 14 vid Stockholms tingsrätt, som är känd för att arbeta snabbt, medan Söderortsärendena avgjordes på andra avdelningar inom Stockholms tingsrätt.

... MEN DET KAN TROLIGEN INTE FÖRKLARAS MED DEN FÖRENKLADE DELGIVNINGEN

Avdelning 14 har ifrågasatt slutsatsen om att den förenklade delgivningen troligen har inneburit tidsvinster. Brå har därför i slutrapporten jämfört handläggningstiden för ärenden vid avdelning 14, som avgjorts efter förenklad delgivning, med tiden för jämförbara ärenden på avdelning 14 som delgivits på vanligt sätt, det vill säga med delgivningskvitto. Jämförelsen visar att det gick snabbare när förenklad delgivning *inte* användes. Detta talar för att den förenklade delgivningen inte har haft avsedd effekt. Mycket talar dock för att avdelning 14 inte är representativ, varken när det gäller den snabba handläggningen eller den negativa synen på förenklad delgivning. Jämförelsen med Söderortsärenden talar för det. Dessutom har samtliga av elva intervjuade domare i landet uppgett att delgivningsproblem är en huvudsaklig orsak till långa genomströmningstider i tingsrätterna. Domarna skulle samtliga välkomna en ökad möjlighet att använda förenklad delgivning i domstolen.

HAR LÖSBREVSDELGIVNING FÖRKORTAT POLISENS GENOMSTRÖMNINGSTIDER?

För att ge polisen möjligheter att avsluta ett S-ärende snabbt, har regeringen utökat möjligheten att skicka slutunderrättelsen med ett vanligt brev, så kallat lösbrev, i försöksverksamheten.² Lösbrevsdelgivning får användas vid brott med upp till två års straffskala, i stället för i normala fall, för brott med upp till sex månaders fängelse i straffskalan. Brå:s genomgång visar att polisen inte har använt lösbrevsdelgivning alls. Enligt poliserna är lösbrevsförfarandet inte tillräckligt rättssäkert och det finns ingen legal tidsfrist för när delgivningen anses slutförd. Utifrån den misstänktes rätt att få "skäligt rådrum" efter slutunderrättelsen har polisen tillämpat en tvåveckorsfrist innan delgivningen anses vara slutförd. Med den tolkningen finns ingen tid

² De närmare förutsättningarna för slutunderrättelsen och lösbrevsdelgivning ges på s. 20 och 21.

att tjäna på att använda lösbrev i stället för förenklad delgivning, som tar sammanlagt 15 dagar. Brå:s bild är emellertid att polisen inte känt till undantagsbestämmelsen förrän i slutet av projektet. Något övervägande av om undantagsregeln bör tillämpas i försöket synes därför inte ha gjorts.

Två viktiga problem med lösbrevsdelgivning har blivit synliga under uppföljningen, som gör att den rättsliga grunden för lösbrevsdelgivning i snabbförfarandet kan ifrågasättas. Det första är, att om polisen inte får tag på den misstänkte för muntlig slutunderrättelse, görs den i den ordinarie verksamheten med förenklad delgivning. Polis i första linjen delger därför regelmässigt den misstänkte information om att förenklad delgivning kan komma att tillämpas. Genom att den misstänkte alltid får information om att det kan komma två försändelser, är det sedan enligt poliser och åklagare varken rimligt eller rättssäkert att använda lösbrevsdelgivning, där den misstänkte bara får ett brev. Det andra är att många S-märkta ärenden faller ur Snabbspåret efter att de har S-märkts. Om slutunderrättelsen delges med lösbrev i ärenden där brottet har en straffskala på upp till två år och ärendet senare faller ur Snabbspåret, borde den utökade möjligheten till lösbrevsdelgivning inte vara tillämplig. Polisen har då – såvitt Brå kan förstå – bara rätt att använda lösbrevsdelgivning för brott med en straffskala på högst sex månader. Den misstänkte har då inte blivit delgiven slutunderrättelsen på ett sätt som uppfyller lagens krav.

Andra komponenter i ett permanentat snabbförfarande

Brå:s uppföljning visar att de myndigheter som deltar i Snabbspåret inte har prövat några andra komponenter än den förenklade delgivningen i domstol för att försöka förkorta handläggningstiden för enklare mängdbrott på något strukturerat sätt. För att få ett underlag för att bedöma vilka komponenter som bör ingå i ett permanentat snabbförfarande, har Brå tagit del av erfarenheter från andra projekt som har bedrivits i syfte att ”snabba upp” handläggningen i brottmål. Det har dock inte varit fråga om några renodlade utvärderingar, utan Brå har tagit del av uppgifterna genom skriftliga sammanställningar eller genom samtal med deltagare i projekten.

Kortare genomströmningstider, minskade balanser, fler fällande domar och färre överklaganden är några positiva resultat som har rapporterats. Parterna uppges också ha upplevt snabbheten i projekten mycket positivt. De problem som redovisas gäller främst tidsgränserna, som ofta varit för optimistiska, och projektens långsiktiga konsekvenser. I de flesta fall har det varit svårt att få det nya arbetssättet att ”överleva” i den ordinarie organisationen när projektet upphört.

EFFEKTIVA KOMPONENTER I ETT SNABBFÖRFARANDE

Från projektredovisningar och intervjuer har ett antal komponenter identifierats, som – ensamma eller tillsammans med andra komponenter – anses kunna bidra till en snabb handläggning inom rättskedjan. Dessa är

- att ”inte gapa efter för mycket”: enkla åtgärder som inte kräver stora förändringar i arbetssättet anges ofta ha störst förutsättningar att bli bestående
- att alltid utföra så mycket som möjligt så tidigt som möjligt i rättskedjan
- att inblandades och vittnens kontaktoppgifter antecknas noggrant
- att alltid prioritera färska ärenden
- att polisen ringer upp den misstänkte och bokar tid för förhör, i stället för att brevlades kalla till förhör en viss tid
- att åklagare arbetar nära polisen för att skriva av ärenden som polisen inte bör satsa resurser på
- att åklagare regelbundet träffar polisiära förundersökningsledare för principdiskussioner
- att sätta upp realistiska tidsgränser och eventuellt ha en reservplan för ärenden som faller utanför tidsgränsen, men som ändå har handlagts snabbt
- att inte driva försök i projektform. Förutsättningarna att kunna integrera projektet i den ordinarie verksamheten är ofta små.

Brå:s bedömning

ALLA BERÖRDA INOM RÄTTSVÄSENDET VÄRDESÄTTER EN SNABB PROCESS

Försöket med Snabbspåret har odiskutabelt ett angeläget syfte. Alla berörda myndigheter inom rättsväsendet understryker vikten av en snabb utredning och så kort total handläggningstid som möjligt. Då ökar chanserna att de begångna brotten blir lagförda. Också tilltalade, målsägande och vittnen värdesätter en snabb process, bland annat genom att den oro och stress, som en lång väntan på rättegång kan innebära, minskar.

FLER ÄRENDEN BORDE KUNNA HANDLÄGGAS I FÖRSÖKSVERKSAMHETEN FRÄMST GENOM ÖKADE KUNSKAPER

Brå:s uppföljning visar att få ärenden har handlagts i försöksverksamheten. Det kan i vissa fall tillskrivas faktorer som inte går att påverka, exempelvis att många av dem som begår enklare mängdbrott i City inte har fasta adresser eller är aktuella vid andra åklagarkammare/domstolar. Möjligen är detta ett ”Cityfenomen”. Det är också fråga om att ärenden inte når domstolsledet på grund av att åklagaren ofta meddelar åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande för ”typiska” Snabbspårsärenden. Vissa ärenden hinner polisen inte utreda inom tidsfristen i Snabbspåret. I andra fall beror det på faktorer som enligt Brå kan påverkas.

Brå har skattat att endast en fjärdedel av de ”potentiella” Snabbspårsbrott som anmäldes i City år 2005 faktiskt S-märktes. Fler ärenden borde ha kunnat handläggas i försöksverksamheten om ökad kunskap och medvetenhet om försöksverksamheten hade funnits. Såvitt Brå kan bedöma handlar det främst om ökade kunskaper i polisledet, eftersom det är en förutsättning att polis, både i första och andra linjen, direkt identifierar att det rör sig om ett potentiellt S-ärende för att rätt åtgärder ska vidtas. Brå

gör bedömningen att minst dubbelt så många ärenden borde ha kunnat S-märkas i försöksverksamheten under den gångna tvåårsperioden om brister i handläggningen inte hade förekommit.

SNABBSPÅRETS DELGIVNINGSGREGLER HAR INTE PRÖVATS PÅ ETT RÄTTVISANDE SÄTT

Brå:s utvärdering har inte kunnat ge något entydigt svar på om den utökade möjligheten för domstolen att använda förenklad delgivning har medfört en snabbare handläggning. Å ena sida finns dels jämförelsen med ärenden från Söderort, som visar att det tog längre tid att avgöra Söderortsärendena än Snabbspårsärendena, dels intervjuerna med domare i landet som samtliga angav delgivningsproblem som ett avgörande hinder mot snabb handläggning i domstolen. Å andra sidan visar Brå:s uppföljning ingen effekt av att förenklad delgivning har använts på avdelning 14, där försöksverksamheten har bedrivits. Avdelningen synes dock inte vara representativ för andra domstolar när det gäller korta handläggningstider. Det är därför olyckligt, ur utvärderingssynpunkt, att försöksverksamheten har bedrivits just på avdelning 14 vid Stockholms tingsrätt. Mycket talar för att frågan om nytan med förenklad delgivning i domstolsledet inte har blivit prövad på ett rättvisande sätt.

När det i stället gäller den utökade möjligheten för polisen att använda lösbrevsdelgivning vid slutunderrättelsen har denna möjlighet inte utnyttjats i försöksverksamheten. Någon utvärdering har därför inte kunnat göras av dess effekt på handläggningstiderna. Brå menar att både polisens tolkning av den tidsfrist som gäller, för att den misstänkte ska anses vara delgiven handlingen, och den rättsliga grunden för lösbrevsdelgivningen, bör utredas vidare. Om en sådan utredning visar att lösbrevsdelgivning bör användas, bör detta alternativ prövas på ett systematiskt sätt vid en förlängning och utvidgning av försöket.

FÖRSÖKET BÖR PRÖVAS PÅ ANDRA ORTER I LANDET

Utgångspunkten för försöksverksamheten är, såvitt Brå förstår, att ett snabbförfarande bör drivas på platser som har många ärenden och där det finns möjlighet att få in många ärenden i snabbförfarandet. Det har därför antagits att försöksverksamheten bör ligga i en storstad. I Brå:s uppföljning har, som också påpekades i delrapporten, dock framkommit faktorer som talar för att det inte varit optimalt att bedriva försöksverksamheten i City. Resultaten från City visar att det finns problem som kan hänföras till "storstadsfenomen", som kan göra att potentialen av ärenden inte kan utnyttjas. Gärningsmän som är aktuella i flera utredningar samtidigt och som saknar fasta adresser har redan nämnts. Polisorganisationen i City är dessutom stor och svåröverskådlig. Beslutsgången är komplicerad. Det är svårt att nå ut med information och att genomföra förändringar. Utvärderingen ger därför inget tydligt svar på hur stora regioner som är optimala för att dels få in tillräckligt många ärenden i försöksverksamheten, dels få så många ärenden som möjligt att nå domstolsledet. Enligt Brå bör försöket prövas på någon, eller ett par, andra orter, förslagsvis vid någon av de större eller mellanstora tingsrätterna i landet.

OSÄKERT HUR VIKTIGT DET ÄR ATT FEMVECKORSFRISTEN FÖRLÄNGS

En stram tidsgräns kan vara sporrande för dem som arbetar i en verksamhet. Det är dock viktigt att den är realistisk. Från Snabbspåret har anförts att den tidsgräns som satts upp i Snabbspåret varit alltför optimistisk, i vart fall om avsikten är att försöket ska omfatta även andra än de allra enklaste ärendena. Poliserna menar att ytterligare någon veckas utredningstid skulle behövas för att fler, och något mer komplicerade ärenden, skulle kunna S-märkas. Intervjuade domare i landet menar också att det är en förutsättning för att domstolarna ska kunna sköta administrationen kring den förenklade delgivningen, att de får fler dagar för sin handläggning än vad som medges i Snabbspåret. En förlängning av tidsfristen föreslogs i Brå:s delrapport (Brå, 2005) och förordas även av Åklagarmyndigheten i dess remissvar på förslaget till förlängning av Snabbspårsprojektet (ÅM-A 2005/2490, Ju2005/10112/Å).

Enligt Brå:s bedömning är det emellertid osäkert hur viktigt det är att tidsfristen i försöket förlängs i en förlängd försöksverksamhet. Fler ärenden skulle säkert kunna handläggas och avgöras i försöksverksamheten med en förlängd tidsfrist. Det går dock inte att bedöma vilken total tidsvinst som skulle kunna göras inom rättsväsendet med en sådan förändring. En del ärenden borde också kunna handläggas snabbare genom effektivare handläggning.

SVÅRT BEDÖMA SNABBSPÅRETS KONSEKVENSER FÖR ÖVRIG VERKSAMHET

En tanke med Snabbspåret är att man, genom att avgöra enkla ärenden snabbt, kan frigöra resurser för mer komplicerade ärenden. Det finns ingen tillgänglig statistik som medger uppföljning av Snabbspårets konsekvenser för övrig verksamhet. Det går därför inte att ge något omedelbart svar på regeringens fråga om Snabbspårets konsekvenser för övrig verksamhet. Brå bedömer dock att det inte är troligt att Snabbspåret haft några nämnvärda konsekvenser för övrig verksamhet för åklagarnas, domstolens, frivårdens och Rättsmedicinska avdelningens del, främst på grund av att det varit fråga om så få ärenden. För polisens del kan Snabbspåret möjligen haft en *negativ* effekt, på grund av att kompetens har flyttats från den ordinarie verksamheten. Denna kompetens har sedan inte utnyttjats fullt ut i Snabbspåret.

RÄTTSVÄSENDETS RESURSER BÖR INTE OMFÖRDELAS

En fråga i Brå:s uppdrag är om det finns anledning att fördela om rättsväsendets resurser i ett permanentat förfarande. Utgångspunkten för frågeställningen är, såvitt Brå kan förstå, att åklagarna i andra projekt har tagit över en del av domstolens uppgifter för att påskynda handläggningen. Någon sådan omfördelning har inte ägt rum i Snabbspåret och både åklagare och domstol har förklarat att myndigheternas roller inte bör förändras i försöksverksamheten. Brå finner därför ingen anledning att föreslå någon omfördelning av rättsväsendets resurser.

EJ MÖJLIGT TA STÄLLNING TILL VILKA "SNABBSPÅRSKOMponenter" ETT PERMANENTAT SNABBFÖRFARANDE BÖR INNEHÅLLA

Försöket har inte tydligt kunnat besvara frågan om de "enklare" delgivningsförfarandena bör ingå i en permanentad verksamhet. Därför stöder Brå att försöksverksamheten förlängs och prövas på andra orter. Myndigheterna har inte försökt förkorta handläggningstiderna genom att pröva andra "snabbspårskomponenter" på ett strukturerat sätt. Mot den bakgrunden är det svårt för Brå att ta ställning till hur ett permanentat snabbförfarande bör se ut. Brå:s uppföljning av tidigare projekt har emellertid visat att det finns olika komponenter som kan leda till en snabbare handläggning. I en förlängd försöksverksamhet synes det därför lämpligt att deltagande myndigheter, på ett strukturerat sätt, prövar – och utvärderar – olika åtgärders effekter på handläggningstiderna.

Enligt Brå är det också viktigt att man mer generellt tar tillvara erfarenheter från olika försöksverksamheter som bedrivs inom rättskedjan, så att man kan bygga upp mer allmängiltig kunskap om effektiva åtgärder i rättskedjans olika led.

DET MÅSTE FINNAS EN PLAN FÖR HUR FÖRSÖKSVERKSAMHETERS ERFARENHETER SKA TAS TILLVARA I DEN ORDINARIE VERKSAMHETEN

Mängdbrottsgrupperna upphörde per den 30 juni 2006. Brå:s utvärdering tyder på att det inte finns någon plan för hur mängdbrottsgruppernas arbetssätt ska integreras i den ordinarie verksamheten. Det finns heller inte någon som kommer att ha ansvaret för den frågan i den nya organisationen. Enligt Brå finns det därför en risk att de resurser som har lagts ner på Snabbspåret inte kommer att kunna tillvaratas i den ordinarie verksamheten.

En av de viktigaste erfarenheterna som Brå har fått från tidigare projekt är att det kan finnas fördelar med att försöka testa förändringar i arbetssätt i projektform, framför allt om extra personmässiga och/eller ekonomiska resurser avsätts. Projektformen kan innebära en kraftsamling med entusiasm och arbetsglädje. Men från flera projekt rapporteras att nackdelarna med att driva arbetet i projektform många gånger överväger fördelarna. Projekt riskerar att genomföras som en isolerad företeelse, utan förankring i övrig verksamhet. Den reguljära organisationen har nästan aldrig någon beredskap att efter projektets avslutning integrera ett nytt arbetssätt. Det arbete som har bedrivits i projektet får då inga långsiktiga effekter. Mot bakgrund av dessa erfarenheter är det, enligt Brå, viktigt att det finns en plan för hur försöksverksamheters erfarenheter ska kunna tas tillvara i den ordinarie verksamheten. Detta gäller inte minst vid en förlängning och utvidgning av försöksverksamheten i Snabbspåret.

LÖPANDE STATISTIK EN FÖRUTSÄTTNING FÖR RÄTTVISANDE UPPFÖLJNING

Utän statistik är det svårt att göra rättvisande och resurseffektiva utvärderingar. Det är, enligt Brå, därför viktigt att rättsväsendets myndigheter utvecklar sin interna statistik, för att bättre kunna följa och värdera sitt eget arbete. Enligt Brå bör man också undvika att lägga upp försöksverksamhe-

ter som avser brottsområden, eller verksamhetsgrenar, som det inte förs någon löpande statistik över.

Om försöksverksamheten utvidgas till andra orter, vill Brå framhålla vikten av att försöksverksamheten inleds med en "förmätning", för att få ett jämförelsematerial att utgå ifrån innan någon förändring har vidtagits. En förmätning ökar förutsättningarna för att kunna följa upp vilka effekter vidtagna förändringar har medfört på handläggningstider och andra förhållanden väsentligt.

Inledning

Sedan flera år pågår en reformering av rättsväsendet bland annat i syfte att förkorta genomströmningstiderna i brottmål. Det är ett särskilt mål för rättsväsendets myndigheter att minska de totala genomströmningstiderna för brott, inte minst för mängdbrott. Till mängdbrotten hör exempelvis brott såsom stöld, misshandel, skadegörelse och trafikbrott av enklare karaktär. Reformarbetet har inriktats bland annat på att utveckla polisens brottsutredningsåtgärder, förstärka polisens kompetens att leda förundersökningar och utveckla samarbetet mellan polis och åklagare. Ett annat initiativ för att minska de totala genomströmningstiderna har varit att initi- era försöksverksamheten med snabbare handläggning av mängdbrott, ”Snabbspåret” (proposition 2003/04:89). Regeringens övergripande mål med försöksverksamheten är att enkla mängdbrottsärenden ska utredas och lagföras snabbt. Försöket startades i Stockholm City den 1 juli 2004 och pågick till och med den 30 juni 2006.

Brå:s uppdrag

Brå har fått regeringens uppdrag att följa och utvärdera Snabbspåret. Enligt uppdraget bör Brå:s redovisning framför allt innehålla en beskrivning och värdering av försöksverksamheten. Både positiva och negativa erfarenheter ska lyftas fram.

REGERINGENS FRÅGESTÄLLNINGAR

Utvärderingen ska utgöra underlag för regeringens ställningstagande till om försöksverksamheten ska permanentas, var i landet den bör införas och hur snabbförfarandet i så fall bör vara utformat. De frågor som regeringen vill ha belysta är:

1. Hur har myndigheternas och domstolarnas arbete med Snabbspåret bedrivits och i vilken omfattning har snabbförfarandet tillämpats?
2. Vilka organisatoriska och verksamhetsmässiga konsekvenser har snabbförfarandet medfört för handläggningen hos de myndigheter som omfattas av projektet, både avseende ärenden som handläggs enligt snabbförfarandet och sådana som inte gör det?
3. Behöver en omfördelning av rättsväsendets resurser göras om försöksverksamheten permanentas?
4. Hur har parter och andra aktörer i rättsprocessen uppfattat snabbförfarandet?

Hur rättsväsendets myndigheter arbetade med Snabbspåret och hur ofta snabbförfarandet tillämpades i inledningen av försöket belystes i en delrapport som lämnades till regeringen i maj 2005 (Brå, 2005). Hur myndighe- ternas arbete och antalet handlagda ärenden har utvecklats sedan dess, samt övriga frågor, besvaras i denna slutrapport.

Vad är Snabbspåret?

Snabbspåret är en försöksverksamhet som innefattar många komponenter. Slutrapporten inleds därför med en kort beskrivning av vad Snabbspåret egentligen innebär och med en processbeskrivning; hur ser ett ärendes väg i Snabbspåret ut?

BARA ENKLARE ÄRENDEN OMFATTAS

För att kunna handläggas i försöksverksamheten ska det röra sig om enklare ärenden. Myndigheterna har ställt upp vissa begränsningar för vilka ärenden som ska kunna handläggas i Snabbspåret:

1. Det ska vara fråga om en förundersökning som leds av polisen.
2. Det ska finnas en känd gärningsman.
3. Brottet ska vara enkelt att utreda.

Inom polisen bedöms om ärendet är enkelt att utreda, men som tumregel arbetar de utifrån att ett ärende som innehåller mer än tre förhör vanligen faller utanför definitionen av vad som är enkelt att utreda.

FÖRSÖKET BEDRIVS I STOCKHOLM CITY

Snabbspåret bedrivs i Stockholm City. De myndigheter som deltar i försöket är Polismyndigheten i City, City Åklagarkammare, avdelning 14 vid Stockholms tingsrätt, Frivården Fridhemsplan och Rättsmedicinska avdelningen i Solna. Polisen i City har en omfattande organisation med flera olika enheter, eller grenar. Citypolisen är delad i två huvudsakliga operativa områden: Norrmalm och Södermalm. De operativa områdena innefattar både en ingripandeverksamhet och en utredningsjour samt fem (norr) respektive två (söder) närpolisområden. Därutöver har City en trafikgrupp.

En anmälan kan tas upp av samtliga dessa enheter inom citypolisen. En anmälan kan, i samband med ett ingripande, aktualiseras av ingripandeverksamheten eller närpolisen. Anmälan kan också göras (personligen, per telefon eller skriftligen) till närpolisen eller någon av jourerna. Trafikärenden tas vanligen upp av trafikpolisen.

Anmälan kan också utredas inom flera av de olika grenarna. Trafikärenden kan i många fall avslutas redan hos trafikpolisen. Behöver ärendet utredas lämnas det dock över till en utredande enhet. Denna är i normalfallet juren, som också utreder de ärenden som lämnas över från ingripandeverksamheten. Normalt sett utreder närpolisen de ärenden som anmäls till dem. För försöksverksamheten inrättades dock *två mängdbrottsgrupper* som ska utreda alla enkla mängdbrottsärenden.

FÖRENKLAD DELGIVNING I DOMSTOL

När domstolen skickar ut stämning och kallelse till rättegång måste handlingarna i normala fall delges den tilltalade. Detta innebär vanligen att handlingarna skickas till den tilltalade tillsammans med ett delgivningskvitto, som ska skrivas på och skickas tillbaka. Detta kallas *ordinär delgivning*.

Kvittot utgör bevis för att handlingarna har tagits emot. Delgivningsförfarandet anses vara tidskrävande, framför allt eftersom det inte är ovanligt att de tilltalade inte skickar tillbaka delgivningskvittot. För att ge myndigheterna förutsättningar att förkorta genomströmningstiden i Snabbspåret genomfördes en lagändring som innebär att stämning och andra handlingar från domstolen får skickas till den misstänkte med *förenklad delgivning* under försöksperioden.³

Förenklad delgivning av handlingar i domstol

Förenklad delgivning innebär att domstolen – om det inte är olämpligt med hänsyn till omständigheterna – skickar handlingarna med brev till den tilltalades senast kända adress. Ett meddelande skickas därefter, tidigast dagen efter, om att handlingarna har skickats. Två veckor efter att meddelandet skickades, anses den tilltalade vara delgiven handlingen. Den förenklade delgivningen tar alltså alltid minst 15 dagar.

Terminologin ”förenklad delgivning” kan möjligen vara förvirrande, eftersom det krävs två försändelser från domstolen i stället för en i det ordinarie förfarandet. ”Förenklingen” består i stället av att man inte behöver ha något bevis på att den tilltalade faktiskt har fått del av handlingarna, utan kan utgå från att delgivning har skett när den lagstadgade tiden löpt ut. För att domstolen ska få använda förenklad delgivning måste dock den tilltalades rättssäkerhetskrav tillgodoses. Tre krav har ställts upp.

1. DEN TILLTALADE MÅSTE HA DELGETTS INFORMATION OM ATT FÖRENKLAD DELGIVNING KAN KOMMA ATT TILLÄMPAS

Den tilltalade måste ha delgetts information om att förenklad delgivning kan komma att tillämpas i domstolen (3 a § delgivningslagen). Informationen kan lämnas av polis eller åklagare under utredningen (proposition 2003/04:89), men i praktiken måste den lämnas av den polis som först kommer i kontakt med den misstänkte. Kravet på delgivning innebär att handlingen antingen kan lämnas över vid ett personligt möte, där mottagningskvitto skrivs på, eller skickas till den misstänkte med ordinär delgivning. Förenklad delgivning får inte användas (RH 2005:18, Borgström).

2. TIDEN FRÅN ANMÄLAN TILL DESS ATT FÖRENKLAD DELGIVNING ÄR GENOMFÖRD FÅR INTE ÖVERSTIGA FEM VECKOR

För att inte ställa orimliga krav på den tilltalade, som förutsätts bevaka sin post för att ta del av domstolens handlingar, får förenklad delgivning endast användas om tiden från anmälan, till den tidpunkt då den förenklade delgivningen anses vara genomförd, inte överstiger *fem veckor*.⁴

³ 2 § lag 2004:505 om försöksverksamhet med snabbare handläggning av brottmål. I vanliga fall måste *stämningensansökan* alltid delges den tilltalade med mottagningskvitto. Andra handlingar från tingsrätten, exempelvis kallelse till rättegång, får däremot skickas med förenklad delgivning, om den tilltalade har fått information om att förenklad delgivning kommer att tillämpas när handlingar skickas från tingsrätten (3 a § delgivningslagen). Den informationen delges vanligen den tilltalade samtidigt som stämningen delges.

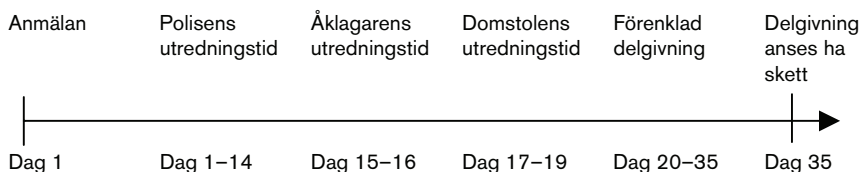
⁴ 2 § 1 stycket lagen (2004:505) om försöksverksamhet med snabbare handläggning av brottmål.

3. DEN TILLTALADE MÅSTE HA EN TILLRÄCKLIGT "SÄKER" ADRESS

För att förenklad delgivning ska få användas förutsätts att gärningsmannen har en adress, som är så pass stadigvarande, eller "säker", att han eller hon kan ha kontroll över posten där under en femveckorsperiod. Det är därför viktigt att den polis som först kommer i kontakt med den misstänkte kontrollerar och antecknar den misstänktes adressuppgifter.

ALLA MYNDIGHETER MÅSTE ARBETA INOM SNÄVA TIDSFRISTER

Konsekvensen av att tiden från anmälan till delgivning inte får ta mer än fem veckor, är att myndigheternas arbete med ett Snabbspårsärende måste vara avslutat senast dag 19 från anmälningstidpunkten. Konsekvensen är att varje myndighet har en begränsad utredningstid till sitt förfogande.

Figur 1. Femveckorsfristen fördelad på respektive myndighet i Snabbspåret.

Hur utredningstiden i Snabbspåret kan fördelas beskrivs schematiskt i figur 1.

Ett ärendes väg genom Snabbspåret

I uppdraget ingår att beskriva hur myndigheterna arbetar med Snabbspåret. Detta förklaras enklast genom en processbeskrivning: Hur ser ett ärendes väg genom Snabbspåret ut? I samband med det förklaras viktigare termer och begrepp.

ANMÄLNINGSSKEDET

Som tidigare nämnts kan en anmälan aktualiseras på flera olika sätt och inom olika grenar av polisen. Den enhet som tar emot anmälan utgör *polisens första linje*. Här upprättas anmälan och relevanta *förstahandsåtgärder* vidtas. Polisen ska anteckna adress- och andra kontaktuppgifter och vidta nödvändiga bevissäkrande åtgärder, exempelvis att dokumentera skador eller brottsplats med video. Det kan också vara fråga om mer konkreta utredningsåtgärder, som att hålla förhör. För Snabbspårets del ingår också att polisen i första linjen ska delge den misstänkte information om att förenklad delgivning kan komma att tillämpas i domstolen. Tanken med Snabbspåret är att så mycket som möjligt av utredningen bör färdigställas i första linjen.

Om alla relevanta utredningsåtgärder har vidtagits i första linjen kan ärendet avslutas där. När det gäller rattfylleribrott, grov olovlig körning och brott mot knivlagen, kan utredningen ofta färdigställas redan i första

linjen.⁵ Polisen kan då avsluta utredningen genom att slutunderätta den misstänkte (se nedan).

När första linjen har gjort vad som kan göras i inledningsskedet ska anmälan lämnas till ett befäl, som granskar och godkänner den. Befälet skickar i normalfallet sedan anmälan till samordningscentralen, som centralt bedömer alla ärenden i City och bestämmer vilken utredningsenhet som ska utreda ärendet vidare. Om det gäller ett potentiellt S-ärende, ska befälet i stället *skicka ärendet direkt till mängdbrottsgrupperna*.

UTREDNINGSSKEDET

De utredande enheterna inom polisen utgör *polisens andra linje*. När ett potentiellt S-ärende kommer in till mängdbrottsgrupperna bedömer förundersökningsledarna (en per mängdbrottsgrupp) om ärendet kan gå i Snabbspåret. I sådana fall märks ärendet med ett preliminärt "S" och fördelas till utredarna för kompletterande utredning. Det kan röra sig om att hålla förhör, begära in rättsintyg eller narkotikaanalyser. När utredningen är avslutad – och innan ärendet lämnas till åklagare – ska den misstänkte få ta del av utredningen, s.k. slutunderrättelse.

Slutunderrättelse enligt rättegångsbalken 23 kap. 18 §

När polisens utredning är klar ska den misstänkte enligt rättegångsbalken 23 kap. 18 § få del av utredningen och tid (skäligt rådrum) för att yttra sig över om ytterligare utredningsåtgärder bör vidtas innan ärendet skickas till åklagaren för åtalsbeslut. Detta brukar kallas för *slutdelgivning* (Bring och Diesen). Förfarandet benämndes också så i Brå:s delrapport. Eftersom det är lätt att blanda samman olika delgivningsbegrepp kommer detta förfarande i fortsättningen att benämnas *slutunderrättelse*.

Slutunderrättelsen kan lämnas på olika sätt; muntligen – vid ett personligt sammanträffande eller per telefon (jämte tjänsteanteckning) – eller skriftligen. Handlingarna måste då delges den misstänkte, antingen med ordinär, eller med förenklad delgivning. Förenklad delgivning förutsätter dock – precis som domstolsdelgivningen – att polis i första linjen har informerat den misstänkte om att slutunderrättelsen kommer att ske genom förenklad delgivning. Om det är frågan om brott med högst sex månaders fängelse i straffskalan får polisen i normala fall använda *lösbrevsdelgivning* vid slutunderrättelsen (12 a § förundersökningskungörelsen). Det innebär att, om inte särskilda skäl talar för att han eller hon inte skulle få underrättelsen via posten, får utredningen skickas med ett vanligt brev till den misstänkte. För att ge polisen utökade möjligheter att avsluta ett Snabbspårsärende snabbt, har regeringen föreskrivit ett undantag, som medger att lösbrevsdelgivning får användas för slutunderrättelse vid brott med upp till två års fängelse i straffskalan i försöksverksamheten.⁶ Eftersom Snabbspåret endast omfattar polisledda förundersökningar, torde lösbrevsförfarandet kunna aktualiseras

⁵ Alkoholutandningsprov utförs omedelbart och polisen kan i de flesta fall, efter att ha slagit i sina register, konstatera om den misstänkte saknar giltigt körkort och om han eller hon tidigare har kört utan att ha giltigt sådant. Det är enligt de intervjuade poliserna främst om den misstänkte påstår att han eller hon har ett utländskt giltigt körkort som ytterligare utredning krävs.

⁶ 4 § Förordning 2004:05 om försöksverksamhet med snabbare handläggning av brottmål.

förhållandevis ofta. Figur 2 tydliggör hur polisens slutunderrättelse kan lämnas under försöksverksamheten.

Delgivning av slutunderrättelsen enligt 12 a § förundersökningskungörelsen				
Muntligen		Skriftligen		
Personligt möte (+ tjänsteanteckning)	Telefon (+ tjänsteanteckning)	Ordinär delgivning vanligt brev + mottagningskvitto	Förenklad delgivning vanligt brev + meddelande + 14 dgr + info. om förenklad delgivning	Lösbrevsdelgivning vanligt brev

Figur 2. Sammanställning över hur polisens slutunderrättelse, enligt rättegångsbalken 23 kap. 18 §, kan lämnas under försöksverksamheten

När slutunderrättelsen är utförd bedömer förundersökningsledaren om ärendet ska skickas som ett S-ärende till åklagaren. Detta är normalt fallet om det finns en notering på anmälan om att den misstänkte har delgetts information om den förenklade domstolsdelgivningen och att det inte gått mer än 14 dagar sedan anmälan gjordes. I sådana fall märks ärendet med ett tydligt "S". Märkningen utgör signalen för åklagare och domstol att det är fråga om ett Snabbspårsmål, som ska behandlas skyndsamt.

LAGFÖRINGSSKEDET

När ett S-märkt ärende kommer till åklagaren kontrolleras om det finns något pågående ärende mot samme gärningsman vid någon annan åklagar-enhet. I så fall sorteras ärendet bort från Snabbspåret. I annat fall fattar åklagaren beslut om lagföring ska ske. Om åklagaren beslutar att väcka åtal skrivs en stämningsansökan som skickas till domstolen. Rör det sig om ett grovt rattffylleri ska personutredning begäras in av åklagaren.

DOMSTOLSLEDET

När det S-märkta ärendet kommer till domstolen kontrolleras om det finns något pågående mål mot samma gärningsman vid någon annan domstol eller avdelning vid Stockholms tingsrätt. I så fall sorteras ärendet bort från Snabbspåret. Domstolen kontrollerar också att den tilltalades adress be-döms vara tillräckligt stadigvarande för att förenklad delgivning ska kunna användas och att stämningsansökan hinner skickas senast på 20:e dagen efter anmälan. I så fall skickas handlingarna till den tilltalade med förenklad delgivning. Domstolen bedömer också om personutredning ska inhämtas från frivården. Efter att delgivningen är genomförd finns ingen tidsfrist för när målet måste avgöras, men domstolen har som målsättning att S-målen bör avgöras inom ett par veckor från det att delgivningen är genomförd.

Delrapportens huvudsakliga resultat och slutsatser

Vid insamlingen av data till delrapporten konstaterades att polis och åklagare inte förde någon uppföljningsbar statistik över S-ärendena. Brå gjorde därför en datainsamling och registrerade samtliga ”potentiella” S-ärenden som kom in till åklagarmyndigheten i City under 17 arbetsdagar i september–oktober 2004. Ärendena följdes sedan genom rättskedjan. Det var få ärenden som S-märktes (76 ärenden), vilket motsvarar drygt 20 per vecka.

Uppföljningen visade att det var vanligast att brott mot knivlagen, snatterier, stölder och grov olovlig körning S-märktes. Inga misshandels- eller rattfylleriärenden var S-märkta. En femtedel av ärendena sorterades bort av åklagarna. Av de återstående ledde ungefär 90 procent till lagföring. Drygt hälften av lagföringarna avsåg ett åtal. Av de ärenden som registrerades avgjordes 21 mål som ett S-mål (efter förenklad delgivning) i domstolen.

Medianguomströmningstiden från anmälan till avgörande för de ärenden som avgjordes som S-mål i domstolen var 37 dagar. Denna tid jämfördes med hur lång tid det tog att avgöra liknande ärenden som anmäls i ett annat distrikt, Söderort. Jämförelsen pekade på att det gick snabbare för Snabbspårsmålen och att den stora tidsvinsten gjordes i domstolen. Handläggningstiden där skilde sig närmare fyra veckor. Slutsatsen drogs att det troligen var domstolens utökade möjlighet att använda förenklad delgivning som bidragit till den snabbare handläggningen. Det kunde dock inte uteslutas att det också kan förklaras med att ärendena i Snabbspåret handläggs på avdelning 14 vid Stockholms tingsrätt, som är känd för att vara effektiv.

I rapporten lyfte Brå fram tre övergripande förklaringar till att fler ärenden inte S-märktes under inledningen av försöksverksamheten.

1. Polisens utredningstid om 14 dagar är för kort. De fick därför inte in ärenden med någon komplikation i Snabbspåret, exempelvis misshandelsärenden som kräver rättsintyg, ärenden där skadeståndsanspråk framställts eller ärenden där den misstänkte begärt kompletterande utredningsåtgärder efter slutunderrättelsen. Polisens frist var också för kort för att de skulle kunna skicka slutunderrättelsen med förenklad delgivning. Också domstolens medarbetare uttryckte att de egentligen skulle behöva ytterligare några dagar för administrationen kring Snabbspårsmålen, framför allt vid större volymer.
2. Ett antal misstänkta kan inte lagföras i Snabbspåret, eftersom de saknar fast adress. Många kriminella i Stockholm City är också aktuella i flera brottsutredningar samtidigt. Ärendena ska då handläggas gemensamt och faller regelmässigt utanför Snabbspåret.
3. Det finns brister i polisens organisation och arbetssätt. Framför allt var det svårt att nå ut i organisationen med information om att första linjens poliser måste delge den misstänkte information om att förenklad delgivning kan tillämpas av domstolen. Det uppgavs också vara en brist att inte fler poliser i yttre tjänst hade behörighet att lämna slutunderrättelse

till misstänkta, eftersom fler ärenden med säkerhet då skulle kunna avslutas inom polisens utredningstid.

Utifrån de erfarenheter som gjorts drog Brå följande slutsatser.

▪ **TIDSRISTEN BORDE FÖRLÄNGAS**

För att öka antalet ärenden i Snabbspåret borde femveckorsfristen förlängas. Då skulle polisen sannolikt kunna få in fler typer av ärenden i Snabbspåret och även kunna använda förenklad delgivning vid slutunderrättelsen. Som ett alternativ förelag Brå regeringen att medge undantag från delgivningslagens bestämmelser och föreskriva att förenklad delgivning skulle anses slutförd efter en vecka i stället för två veckor.

▪ **FLER POLISER I FÖRSTA LINJEN BÖR FÅ BEFOGENHET ATT LÄMNA SLUTUNDERRÄTTELSE**

När ärendet kommer till utredande polis är det ofta bara momentet med slutunderrättelse som kvarstår. Det är tidskrävande för polisen att i ett senare skede försöka få tag på de misstänkta för att lämna slutunderrättelsen, som hade kunnat göras direkt när polisen i första linjen hade kontakt med den misstänkte. Ett sätt att få in fler ärenden i Snabbspåret skulle därför kunna vara att ge fler poliser i första linjen befogenhet att lämna slutunderrättelse.

▪ **MYNDIGHETERNA BÖR UTVECKLA STATISTIK SOM MÖJLIGGÖR UPPFÖLJNING**

Eftersom polis- och åklagarmyndigheterna inte för någon statistik kan de inte själva följa upp utvecklingen av Snabbspåret eller få någon återkoppling beträffande vilken effekt olika åtgärder har haft. Brå ansåg det därför vara angeläget att någon form av löpande statistik förs, för att ge myndigheterna en möjlighet att pröva olika rutiner och utvärdera deras effekt.

▪ **EJ OPTIMALT ATT BEDRIVA FÖRSÖKSVERKSAMHETEN I STOCKHOLM CITY**

Brå gjorde slutligen bedömningen att det inte är optimalt att bedriva försöksverksamheten i City. Organisationen är svåröverskådlig, både när det gäller att nå ut med information och när det gäller möjligheten att överblicka effekter och konsekvenser av projektet. I City begås dessutom många brott av personer som saknar fast adress och därför inte kan lagföras i Snabbspåret.

Förlängning av försöksverksamheten

Mot bakgrund av resultaten i Brå:s delrapport har regeringen förlängt försöksverksamheten i två år. Den förlängda försöksverksamheten ska pågå till och med den 30 juni 2008 (proposition 2005/06:119). Lagen (2004:505) och förordningen (2004:506) om försöksverksamhet med snabbare hand-

läggning av brottmål har därför förlängts.⁷ Den huvudsakliga anledningen är enligt förlängningspropositionen att det framgår av Brå:s delrapport att handläggningstiderna har minskat för de ärenden som handlagts i Snabbspåret och att rapportens slutsatser talar för att ”det finns ett inte obetydligt utrymme för berörda myndigheter att utveckla sina verksamheter ytterligare för att åstadkomma mera märkbart positiva resultat i förundersökningsverksamheten” (s. 8). Regeringen ansåg sig först efter Brå:s slutrapport kunna ta slutlig ställning till om ett permanent system för ett snabbare brottmålsförfarande bör införas. Försöksverksamheten borde därför sträcka sig så långt att regeringen kan ta ställning till detta efter det att slutrapporten har avgivits.⁸ I övrigt har inga förändringar av verksamheten skett sedan delrapporten lämnades.

Slutrapportens disposition

Efter ett inledande kapitel, där Snabbspåret och grundläggande termer förklarats, utgår dispositionen av slutrapporten i huvudsak från regeringens frågeställningar. Slutrapporten beskriver hur myndigheternas arbete med Snabbspåret har fortskridit och i vilken omfattning snabbförfarandet har tillämpats efter det att delrapporten lämnades (fråga 1). I rapporten redogörs först för de delar som har med polisens arbete att göra; för vilka brottstyper som oftast handläggs i Snabbspåret, hur många ärenden som har S-märkts och hur många som borde ha kunnat S-märkas. Anledningen till att fler ärenden inte S-märktes diskuteras. Också utvecklingen i åklagar- och domstolsleden redovisas; hur stor andel av de S-märkta ärendena ledde till lagföring och åtal och hur många av de anmälda ärendena avgjordes slutligen som ett S-mål i domstol?

En viktig komponent i frågan om hur ofta snabbförfarandet har tillämpats är hur ofta de utökade möjligheterna att använda förenklad delgivning i domstol och lösbrevsdelgivning vid slutunderrättelsen inom polisen har tillämpats. Frågan är också avgörande för att kunna ta ställning till om snabbförfarandet bör permanentas och om de utökade möjligheterna för domstol och polis att använda sig av ”enklare” (och förmodat snabbare) delgivningsförfaranden bör ingå som komponenter i ett permanentat snabbförfarande. Först behandlas frågan om domstolens utökade möjligheter att använda förenklad delgivning har gett effekt, därefter om den utökade möjligheten att delge slutunderrättelsen med lösbrev har medfört en snabbare handläggning i polisleddet.

⁷ SFS 2006:338.

⁸ Beredningen för Rättsväsendets utveckling (BRU) har föreslagit en ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare (SOU 2005:84). Beredningen föreslår bland annat att polisen ska leda förundersökningar i högre utsträckning än vad som gäller i dag. Om beredningens förslag i den delen accepteras kommer fler måltypen att ledas av en polisiär förundersökningsledare. Om definitionen på mängdbrott även fortsättningsvis kommer att vara sådana ärenden där polis som huvudregel kan vara förundersökningsledare, medför det att betydligt fler ärendetypen kommer att hänföras till mängdbrotten än vad som sker i dag. Förändringen kan komma att påverka möjligheten att få en snabb genomströmning för fler ärenden om verksamheten permanentas.

I de följande avsnitten ges en översiktlig bild av Snabbspårets konsekvenser för övrig verksamhet (fråga 2 och 3) och för parter och vittens upplevelse av försöksverksamheten (fråga 4). För att kunna ta ställning till om ett permanentat snabbförfarande bör innehålla andra komponenter och var i landet det bör införas redovisas slutligen erfarenheter från tidigare projekt som har bedrivits för att påskynda handläggningen i brottmål. Brå:s slutsatser har sammanfattats i avsnittet Brå:s bedömning (se s. 11 ff).

Tillvägagångssätt

För att få underlag för att beskriva och värdera Snabbspåret har Brå inhämtat flera olika typer av uppgifter.

▪ STATISTIKUPPGIFTER PÅ GRUNDVAL AV FEM MÄTTILLFÄLLEN

Varken polis- eller åklagarmyndigheterna för själva någon statistik över S-ärenden. Det har inte heller funnits några ”ingångsvärden” eller uttalade målsättningar att förhålla sig till. För att kunna ge en bild av hur ärendevolymer i Snabbspåret har utvecklats under försöksverksamheten, har Brå registrerat de S-märkta ärenden som kommit in till City åklagarkammare vid sammanlagt fem mättillfällen under försöksperioden. Dessa avser vardera 17 arbetsdagar under perioderna:

- 14 september–8 oktober 2004, mättillfälle 1 (MT 1)
- 1–23 februari 2005, mättillfälle 2 (MT 2)
- 17 september–17 oktober 2005, mättillfälle 3 (MT 3)
- 1–23 februari 2006, mättillfälle 4 (MT 4)
- 2–24 maj 2006, mättillfälle 5 (MT 5).

De S-märkta ärendena vid första, tredje och fjärde mättillfällena har följts genom rättskedjan (rättskedjemätningar). Därutöver har domstolens statistik över inkomna och avgjorda S-mål, som förs månad för månad, följts upp.

För att få en bild av hur långa genomströmningstiderna i normalfallet är i domstolsledet och för att få ett relevant jämförelsematerial, har en kompletterande datainsamling gjorts. Mål som motsvarar dem som har avgjorts som S-mål i Snabbspåret och som avgjordes innan försöksverksamheten inleddes (och där förenklad delgivning således inte tillämpades) registrerades vid datainsamlingen.

För att analysera hur polisens slutunderrättelse enligt rättegångsbalken 23 kap. 18 § vanligen går till och orsakerna till att inte alla enkla mängdbrott S-märktes, har mängdbrottsgrupperna registrerat samtliga ärenden som kom in under april och maj 2006 på en särskild blankett.

▪ MÖTEN OCH INTERVJUER

Uppföljande möten och intervjuer har genomförts med rättsväsendets representanter. För att få en bild av hur parter och vittnen har upplevt Snabbspåret har intervjuer genomförts med sex personer vars mål har avgjorts som S-

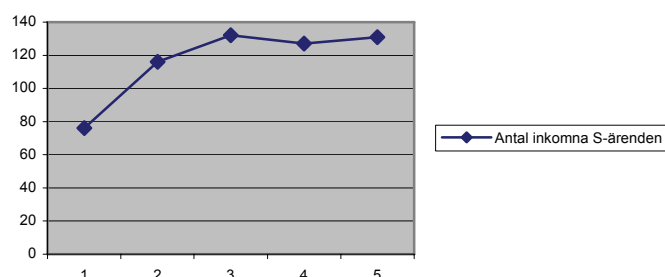
mål i domstolen. Därutöver har elva lagmän eller chefsrådmän vid lika många tingsrätter intervjuats per telefon för att besvara frågan om man vid domstolar generellt tror att domstolens handläggningstider skulle förkortas om det fanns möjlighet att skicka stämningsansökan med förenklad delgivning.

▪ **UPPFÖLJNING AV TIDIGARE PROJEKT SOM HAFT TILL SYFTE ATT FÖRKORTA GENOMSTRÖMNINGSTIDEN**

För att besvara de centrala frågor som är knutna till frågan om försöksverksamheten bör permanentas, har tidigare utförda försöksverksamheter för att ”snabba upp” handläggningen av brottmål följts upp. Brå har i vissa fall träffat företrädare för projekten, i andra fall gjort telefonintervjuer med ansvariga för att diskutera upplägg och resultat av respektive försöksverksamhet. Brå har också tagit del av dokumentation om projekten, bland annat projektplaner, sammanställningar och slutrapporter.

Polisens arbete i Snabbspåret

En fråga i regeringsuppdraget är hur ofta snabbförfarandet har tillämpats. I delrapporten redovisades att antalet ärenden som S-märktes av polisen ökade under inledningen av försöksverksamheten, från 76 ärenden vid det första mättilfället, till 116 vid den andra. Ökningen fortsatte vid tredje mättilfället, men därefter har ärendenivån stabiliserats.⁹

Figur 3. Antal S-ärenden som kommit in till City Åklagarkammare i Stockholm vid fem mättilfällen om vardera 17 arbetsdagar under 2004-2006.

På grundval av de fem mätningarna kan uppskattas att minst 3 000 ärenden har S-märkts av polisen under de två år som försöket har bedrivits.¹⁰ Om utgångspunkten i stället tas i den statistik över inkomna S-ärenden som tingsrätten för beräknas att upp emot 4 000 ärenden kan ha S-märkts av polisen.¹¹

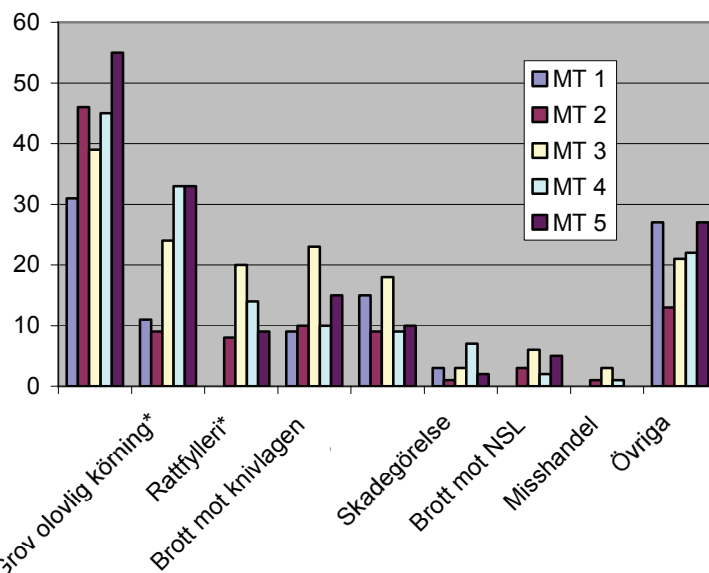
Nästan inga misshandelsärenden S-märktes

Under hela försöksperioden har snatterier dominerat bland de ärenden som har S-märkts inom polisen. Andelen S-märkta ärenden med grov olovlig körning har gradvis ökat under försöksperioden och brottstypen var vid det sista mättilfället det näst vanligaste brottet.

⁹ Vid mättilfällena registrerades 76, 116, 132, 127 respektive 131 ärenden (eller 96, 128, 154, 142 respektive 156 brott).

¹⁰ I delrapporten anfördes utifrån den första mätningen att polisen handlade ungefär 24 S-ärenden i veckan, eller 4,5 ärenden per arbetsdag. Om antalet S-ärenden vid de tre senare datainsamlingarna räknas om motsvarar det omkring 170 handlagda S-ärenden per månad. Detta motsvarar knappt 40 handlagda S-ärenden på en vecka, eller knappt 8 per arbetsdag av polisen.

¹¹ Utgångspunkten har då tagits i hur många S-märkta ärenden som har nått domstolsledet i de olika rättskedjemätningarna, se tabell 3.

* Grov olovlig körning innefattar några enstaka olovliga körningar (av normalgraden). Rattfyllerierna omfattar också grova rattfyllerier.

Figur 4. Anmälda S-brott vid fem mättillfällen om vardera 17 arbetsdagar under 2004–2006.¹²

Få fall av anmäld misshandel S-märktes; vid de fem mättillfällena har bara fem fall handlagts i Snabbspåret, trots att det varit ett uttalat mål under det sista försöksåret att prioritera misshandelsärenden. Enligt poliserna finns det dock ofta komplikationer i misshandelsärendena som medför att de inte kan S-märkas. Antalet skadegörelsebrott som S-märkts har också varit litet.

Polisen har S-märkt en fjärdedel av de "potentiella" S-ärendena

Att upp emot fyrtusen ärenden har S-märkts av polisen under en tvåårsperiod innebär att en inte obetydlig mängd brott har handlagts i Snabbspåret. En annan fråga är dock hur stor *andel* av samtliga anmälda mängdbrott som blivit S-märkta. För att få en uppfattning om detta har Brå inhämtat anmälningsstatistik från polismyndigheten i Stockholm City för år 2005 för några av de brottstyper som har handlagts i Snabbspåret (rattfylleri och grovt rattfylleri,¹³ grov olovlig körning, snatteri, brott mot knivlagen, våld mot tjänsteman, våldsamt motstånd och misshandel).

Därefter har beräknats hur stor andel av de S-märkta ärendena som inte kan gå i Snabbspåret. Dels har en skattning gjorts av hur stor del av dessa brott som har en känd gärningsman (endast anmälningar med känd gärningsman kan ju handläggas i Snabbspåret). Skattningen har gjorts på

¹² Under "Övriga" brott faller främst enklare trafikförseelser av olika slag.

¹³ Det går inte att på något enkelt sätt få fram uppgifter om hur många rattfyllerier som är grova inom respektive brottskategori, eftersom ordinära och grova brott läggs in i polisens datasystem under samma brottskod.

grundval av Brå:s statistik över personuppklaringsprocenten för respektive brottstyp år 2005. Dels har andelen anmälningar som inte var enkla att utreda eller som hade en misstänkt med osäker adress beräknats, utifrån mängdbrottsgruppernas registrering av ärenden. De återstående ärendena utgör en mycket grov skattning av hur många av den anmälda ärendena som var ”potentiella” S-ärenden.¹⁴ Antalet skattade potentiella Snabbspårsbrott har därefter jämförts med det faktiska antalet S-märkta brott.¹⁵

Tabell 1. Beräknad andel av anmälda ”potentiella” S-brott som S-märktes i Stockholm City år 2005.

Brott	Beräknat antal anmälda potentiella S-brott i City år 2005	Beräknat antal S-märkta mängdbrott i City år 2005	Beräknat andel S-märkta av anmälda potentiella S-brott år 2005 (procent)
Rattfylleri och grovt rattfylleri	467	198	42
Brott mot knivlagen	569	233	41
Grov olovlig körning	660	226	34
Snatteri	2 207	600	27
Våld mot tjänsteman	283	14	5
Våldsamt motstånd	383	14	4
Misshandel (ej grov)	534	7	1
Totalt	5 103	1 292	25

Av tabell 1 framgår att en fjärdedel av de studerade brotten med känd gärningsman bedöms ha S-märkts.

BETYDLIGT FLER ÄRENDEN BORDE KUNNA S-MÄRKAS

Genomgången tyder på att bara mellan 34 och 42 procent av anmälningarna rörande rattfylleri, grovt rattfylleri, grov olovlig körning och brott mot knivlagen S-märktes. Detta är förvånande, eftersom det rör sig om brott som ofta är ”lättutredda” på grund av att några särskilda utredningsåtgärder sällan behöver vidtas. Den slutsats som kan dras är att betydligt fler rattfylleri, grova rattfylleri, grova olovliga körningar och brott mot knivlagen borde kunna gå i Snabbspåret än vad som görs i dag.

När det gäller snatterier uppskattar Brå att ungefär vart fjärde potentiellt S-brott faktiskt S-märktes under år 2005. För våld mot tjänsteman, våldsamt motstånd och misshandel var andelen betydligt lägre. För dessa brottstyper är det svårare att bedöma hur stor andel som borde kunna handläggas i Snabbspåret, eftersom de ärendenas svårighetsgrad varierar mer. Det kan antas att en större del av de anmälningarna inte är enkla att utreda eller innehåller andra komplikationer, som gör att de inte kan gå i Snabbspåret. Skattningen avseende dessa brottstyper måste därför tolkas

¹⁴ Hur beräkningen har gjorts beskrivs närmare i bilaga 2.

¹⁵ För att få ett mått på hur många anmälningar som S-märktes har utgångspunkten tagits i de två mätillfällen som inträffade under 2005. Vid Brå:s mätperioder år 2005 (MT 2 och 3) S-märktes 85 snatterier, 32 grova olovliga körningar, 28 rattfyllerbrott, 33 brott mot knivlagen, 2 våld mot tjänsteman, 2 våldsamt motstånd och ett misshandelsfall. Mätillfällena omfattar sammanlagt 34 arbetsdagar. För att kunna göra en grov skattning över antalet S-märkta ärenden på årsbasis, har antalet räknats om till 240 arbetsdagar.

med försiktighet. Genomgången ger ändå en fingervisning om att det fortfarande borde finnas ett icke obetydligt utrymme för att öka antalet S-märkningar i Snabbspåret. Om utgångspunkten tas i att i stort sett samtliga ”lättutredda” brott borde kunna S-märkas, främst genom effektivare åtgärder i polisleDET, bedömer Brå att andelen S-märkningar i vart fall borde ha kunnat vara den dubbla.

MÄNGDBROTTSGRUPPERNA SVARAR FÖR ALLT MINDRE ANDEL AV S-MÄRKNINGARNA

Vid Brå:s första två mätningar svarade mängdbrottsgrupperna för mer än hälften av de ärenden som S-märktes (58–68 procent). En förändring har dock skett när det gäller var i organisationen ärendet S-märks: Fler ärenden har vid de tre senare mätningarna S-märkts vid andra enheter inom polisen, medan mängdbrottsgrupperna svarade för en betydligt mindre andel av de S-märkta ärendena (28-30 procent). Den största förändringen kan noteras i att andelen S-märkningar som utförts av närpolisen ökade från några få procent vid de första mättillfällena till närmare en tredjedel vid det sista mättillfället. Att de andra enheterna inom polisen svarar för en större andel S-märkningar kan tyda på att information om Snabbspåret har börjat nå ut i en större del av organisationen. Detta kan emellertid också vara resultatet av att polisen har börjat mäta sin produktivitet på ett nytt sätt. Effektiviteten mäts i antal avslutade förundersökningsprotokoll. Alla enheter är därför angelägna om att få enkla ärenden till sig, i stället för att skicka dem till mängdbrottsgrupperna. Det innebär emellertid att både den organisation som skapats för att maximera antalet S-märkningar och den speciella kompetens som arbetats upp inom mängdbrottsgrupperna blivit utnyttjad i låg utsträckning i försöksverksamheten.

Varför S-märktes inte fler ärenden?

En förklaring till att fler mängdbrottsärenden inte S-märktes är, enligt poliserna, att kunskapen om Snabbspåret och vilka åtgärder som måste vidtas i ett Snabbspårsärende inte har nått ut i organisationen fullt ut. För att bättre kunna bedöma varför fler ärenden inte S-märktes har Brå gjort en undersökning, där de båda mängdbrottsgrupperna under april och maj 2006 har fått registrera samtliga ärenden som kom in till dem. Där har de bland annat redovisat anledningen till att ärendet inte S-märktes.¹⁶ Under perioden registrerades 116 inkomna och avslutade ärenden.¹⁷ Av dessa S-märktes 80 st., eller 70 procent, medan 33 ärenden inte S-märktes.¹⁸ I 29 ärenden har grupperna angivit orsaken till att ärendet inte S-märktes.

¹⁶ Södergruppen registrerade ärenden till och med 22 maj 2006.

¹⁷ Bland de registrerade ärendena förekom också åtta förenklade utredningar enligt RB 23 kap. 22 §. Slutdelgivning behöver inte ske i de ärendena och de leder till strafföreläggande. De når således inte domstolsledet och ska därför i princip inte S-märkas. Dessa ärenden omfattas därför inte av analysen.

¹⁸ Uppgift om S-märkning saknades i tre ärenden.

Av undersökningen framgår att det var vanligast

- att den misstänkte inte hade fått information om den förenklade domstolsdelgivningen (8 ärenden)¹⁹
- att man inte fick tag på den misstänkte för förhör och/eller slutdelgivning inom polisens utredningsfrist (7 ärenden)
- att den tilltalades adress inte bedömdes vara tillräckligt ”säker” (6 ärenden).

När någon av ovanstående omständigheter förelåg kunde ärendet inte S-märkas. Med det fanns också andra omständigheter som ledde till att ärendet inte hann bli klart inom utredningstiden. Undersökningen visar att fem ärenden inte S-märktes på grund av att målsäganden hade framställt skadeståndsanspråk. I ett av ärendena fanns dessutom begäran om rättsintyg. Genomgången visar dock att förekomsten av skadeståndsanspråk och/eller rättsintyg inte alltid behöver leda till att Snabbspårsfristen överskrids. Sju ärenden med skadeståndsanspråk, varav ett där det dessutom var fråga om att begära in rättsintyg, hade S-märkts.²⁰

Hur kan fler ärenden S-märkas?

Uppföljningen av myndigheternas verksamheter sedan delrapporten lämnades visar att det fortfarande finns utrymme att åstadkomma mera märkbart positiva resultat i förundersökningsverksamheten. Myndigheten har, såvitt Brå har erfarit, inte infört några nya rutiner eller prövat olika sätt att minska handläggningstiderna på något strukturerat sätt. Hur polisens verksamhet kan utvecklas måste enligt Brå avgöras av myndigheten. Uppföljningen pekar dock på några faktorer som kan leda till fler S-märkningar.²¹ Ökad kunskap om Snabbspåret är en förutsättning för att rätt åtgärder ska vidtas av polisen, såväl i första som andra linjen. Brå:s uppföljning visar exempelvis på betydelsen av att korrekta förstahandsåtgärder vidtas. Det är avgörande för att antalet S-märkta brott ska öka att polisen blir bättre på att informera om den förenklade delgivningen i domstol och kontrollerar och antecknar kontaktuppgifter noga. Polis i andra linjen måste tidigt identifiera ett S-ärende för att agera snabbt och skicka det rätt. Enligt mängdbrottsgrupperna är det fortfarande vanligt att slutunder rättelse är det enda som återstår när de får in ärendet. Som påtalades i delrapporten skulle fler ärenden kunna S-märkas om slutunder rättelsen kunde lämnas redan i första linjen. Alternativt skulle fler ärenden kunna S-märkas om poliserna i andra linjen oftare skickade ut slutunder rättelsen med lösbrev.²²

¹⁹ I ett fall hade den misstänkte bara fått informationen muntligt.

²⁰ En beskrivning av de vanligaste faktorerna som leder till att ett ärende åker ur Snabbspåret ges i bilaga 3.

²¹ Andra faktorer har prövats i andra projekt. Dessa beskrivs i det avslutande avsnittet.

²² Frågan om lösbrevsdelgivning behandlas i ett eget avsnitt, se s. 42 ff.

FLER S-MÄRKNINGAR OM TIDSFRISTEN RÄKNAS FRÅN SLUTUNDERRÄTTELSEN?

Ett par av de domare i landet som Brå har intervjuat har föreslagit att man, i stället för att som i dag räkna femveckorsfristen från anmälan till avslutad delgivning, skulle räkna fristen från den tidpunkt då den misstänkte informerats om att domstolen kan komma att använda förenklad delgivning i domstolen. Det förslaget diskuterades vid beredningen av försöksverksamheten (proposition 2003/04:89, s. 22). Det skulle göra det möjligt att delge den misstänkte informationen *i samband med att slutunderrättelse sker*. I sådana fall skulle tidsfristen kunna begränsas till tre eller fyra veckor. Domstolen skulle ändå få mer tid för att sköta administrationen kring stämning och kallelse till rättegång. Samtidigt skulle tiden som den tilltalade måste bevaka sin post minska. Polisen skulle också få möjlighet att sätta upp realistiska tidsgränser för hur lång tid deras utredning får ta i Snabbspårsärendena. Polisen i första linjen skulle dessutom slippa lämna information om domstolsdelgivningen. Denna skulle i stället lämnas i andra linjen.

Ett avgörande problem med en sådan beräkning av tidsfristen är dock att information om att förenklad delgivning kan komma att tillämpas i domstolen måste delges den misstänkte. Det innebär att informationen i praktiken måste lämnas vid ett personligt sammanträffande.²³ Enligt mängdbrottsgruppernas registrering skulle mer än hälften av mängdbrottsärendena med en sådan beräkning falla utanför Snabbspåret.²⁴ Ytterligare problem med en sådan förändring är att polisen riskerar att förlora det incitament att arbeta snabbt, som den nuvarande tidsgränsen utgör, om inte polisen ställer tillräckligt höga krav på den egna verksamheten.

Enligt Brå:s bedömning skulle möjligen fler ärenden kunna handläggas i försöksverksamheten om slutunderrättelsen utgjorde utgångspunkt för tidsfristen. Det är dock inte troligt att den diskuterade förändringen skulle leda till en snabbare handläggning av mängdbrottsärenden totalt sett, än vad som uppnås med den nuvarande tidsfristen. Så länge syftet är att få till stånd en snabb handläggning i alla led, finns det därför, enligt Brå, inte anledning att föreslå några förändringar i det avseendet.

KAN FLER ÄRENDEN S-MÄRKAS EFTER POLISENS OMORGANISATION?

Mängdbrottsgrupperna upphörde per den 1 juli 2006. Polisen har i samband med det gjort en organisationsförändring. Som har beskrivits tidigare är den normala "gången" när ett ärende ska lämnas över från första till andra linjen att anmälan, efter att han granskats och godkänts av ett stationsbefäl, ska skickas till samordningen för att därifrån skickas vidare ut i organisationen. Risk finns då dels för att stationsbefälen inte identifierar potentiella S-ärenden, dels att ärendet skickas till samordningen. Den nya organisationen innebär (förenklat) att stationsbefälen och samordningsfunktionen kommer att sitta i samma lokaler i jourerna. Detta innebär en

²³ Möjligheten att delge med delgivningskvitto finns naturligtvis också alltid.

²⁴ Om det skulle bli avgörande med ett personligt möte, skulle polisen antagligen kunna få en del av dem som slutunderrättas per telefon att komma till stationen. I sådana fall visar mängdbrottsgruppernas registrering att uppemot tre fjärdedelar av de misstänkta skulle kunna få del av informationen i samband med en muntlig slutunderrättelse.

tidsvinst vid överföringen av ärenden mellan enheter. Om ett ärende skickas fel kan felet dessutom korrigeras omedelbart. Organisationen som sådan bör därför kunna leda till en effektivare handläggning. Dessutom kan ärendena utredas även utanför ordinarie kontorstid.²⁵ Det synes därför finnas flera fördelar med en ny organisation, inte minst eftersom mängdbrottsgruppernas kapacitet inte har varit fullt utnyttjad i Snabbspåret. Enligt Brå finns det anledning att ifrågasätta om det över huvud taget var lämpligt att bryta ut en viss typ av ärenden och ha speciella utredningsenheter för dessa. Tanken med polisen omorganisation synes därför vara rätt när det gäller att få till stånd ett effektivare arbetssätt på sikt.

Brå kan dock se problem med att det inte finns någon plan för hur Snabbspåret ska bedrivas i den nya organisationen. Tanken synes vara att "snabbspårstänket" är en metod som automatiskt ska kunna fungera i den nya organisationen. Det bör dock framhållas att inga eller få av personerna som arbetar i jourerna kommer att ha arbetat med Snabbspåret. Det är därför enligt Brå inte sannolikt att metoden kommer att implementeras av sig självt. Brå:s utvärdering visar också att en förutsättning för att ärenden ska kunna handläggas i Snabbspåret är att relevanta förstahandsåtgärder vidtas av polisen i första linjen. Personalomsättningen är relativt hög och det har poängterats att information är en färskvara. Brå kan därför förutspå problem i den förlängda försöksverksamheten – och att antalet S-märkningar kommer att minska – om det inte finns någon som ansvarar för att driva Snabbspåret i den nya organisationen och för att hålla informationen om Snabbspåret levande.

²⁵ Regeringen uttalade i proposition 2003/04:89 att det för en snabb handläggning bör finnas en andra linjens poliser som "omedelbart" kan genomföra kompletterande utredningsåtgärder (s. 14). Mängdbrottsgrupperna har inte haft någon jourverksamhet eller förändrad arbetstidsförläggning. Det har inte uppgivits utgöra något problem att mängdbrottsgrupperna inte har arbetat utanför kontorstid. Så länge antalet ärenden i ett snabbförfarande är begränsat finns det, enligt Brå, inte någon anledning att överväga ett jourssystem.

Utvecklingen i åklagar- och domstolsleden

En viss andel ärenden föll ur Snabbspåret i åklagarledet. Brå:s mätningar visar att mellan 16 och 25 procent av de S-märkta ärendena föll bort innan ärendet nådde en åklagare för bedömning, vanligen på grund av att den misstänkte var aktuell i en annan brottsutredning.

90 procent ledde till lagföring

Av de tre rättskedjemätningar som Brå har gjort framkommer att drygt 90 procent av de brott som åklagare bedömde ledde till lagföring.²⁶ Ungefär hälften av lagföringarna avsåg ett åtal.

Tabell 2. Andel av de brott som åklagare bedömt som lett till åtalsunderlåtelse, strafföreläggande respektive åtal vid tre rättskedjemätningar.

Typ av bedömning	MT 1 (n=72)	MT 3 (n=129)	MT 4 (n=108)
Åtal	49	59	45
Strafföreläggande	33	27	36
Åtalsunderlåtelse	7	8	10
Annat	11	6	8
Totalt	100	100	100

Som framgår av tabell 2 var det relativt vanligt att åklagare meddelade strafföreläggande eller åtalsunderlåtelse.

Många S-åtal avgjordes inte som S-mål i domstolen

Åklagarna väckte åtal för 49 S-märkta brott vid den sista rättskedjemätningen. Det var emellertid mindre än hälften av dessa som sedan avgjordes som ett S-mål i domstolen. Tingsrättens statistik över inkomna och avgjorda S-mål visar att tingsrätten avgjort 569 sådana mål efter förenklad delgivning under försöksverksamheten.²⁷ Antalet inkomna ärenden under försöksperiodens andra år varierade mellan 16 (augusti 2005) och 43 (november 2005). Det senare utgör också en ”toppnotering” för antal inkomna ärenden på en månad. Genomsnittet (och medianen) var 25 inkomna S-mål per månad till domstolen.

Tabell 3. S-märkta ärendens väg genom rättskedjan vid tre mätillfällen.

²⁶ Beräkningen av antalet lagföringar angavs i delrapporten till tre fjärdedelar. Den beräkningen grundas på samtliga S-märkta ärenden som kom in till åklagarmyndigheten. Tas utgångspunkten i stället i andelen ärenden som lett till lagföring av dem som åklagare har bedömt, blir relationen 9/10.

²⁷ Tingsrätten fick in 589 och avgjorde 569 mål under försöksverksamheten.

Måttillfälle	Antal anmälda brott	Antal brott som bedömdes av åklagare	Antal åtal	Antal domar efter förenklad delgivning	Andel domar av anmälda brott (procent)
1	96	72	35	21	22
3	154	129	76	27	18
4	142	108	49	21	15

Antalet avgjorda S-mål har legat på drygt 20 vid alla tre rättskedjemätningarna. Då ”inflödet” av ärenden från åklagaren har ökat, innebär det att andelen S-märkta ärenden hos polisen som resulterat i ett S-mål i domstolen gradvis har sjunkit, från 22 till 15 procent vid de tre rättskedjemätningarna.

Vad är då orsaken till att närmare hälften av de S-ärenden som lett till åtal inte har avgjorts som ett S-mål i domstolen? Stockholms tingsrätt har framhållit några faktorer som de uppfattar vara av avgörande betydelse.

- POLISEN ANTECKNAR INTE KONTAKTUPPGIFTERNA TILLRÄCKLIGT NOGA

Enligt domstolen är den vanligaste orsaken till att ärenden faller ur Snabbspåret i domstolsledet, att förenklad delgivning inte kan användas för att poliserna inte kontrollerat och dokumenterat adresser och identitetsuppgifter tillräckligt noggrant. Domstolen bedömer att upp emot 20 procent av de S-märkta ärenden som de får in faller ur Snabbspåret av den anledningen. En viss andel ärenden faller också ur för att domstolen bedömer att den tilltalades adress inte är tillräckligt ”säker”. Det är inte ovanligt att domstolen gör en annan bedömning i det avseendet än vad polisen har gjort.

- ÅKLAGARNA KOMMER IN MED ANSÖKAN OM TILLÄGGSSTÄMNINGAR

Ett annat skäl är att åklagaren missat att kontrollera om den misstänkte utreds för andra brott samtidigt och senare upptäcker att så är fallet. Åklagaren kommer då in med en tilläggsstämningensansökning. Målen ska då sättas ut till gemensam huvudförhandling. Ärendena faller då vanligen ur Snabbspåret. Enligt åklagarna förklaras detta av att man är pressad av den korta tidsfristen i S-målen.

- MAN HINNER INTE SKICKA STÄMNINGEN INOM TIDSFRISTEN

Det förekommer också att domstolen inte hinner skicka ut stämning och kallelse till rättegång inom tidsfristen. Oftast beror det på att ärendet tagit för lång tid innan det kom in till domstolen eller att de dagar som ”återstår” för domstolen har blivit för få för att ärendet ska hinna administreras inom tidsfristen.

Frivårdens och Rättsmedicinska avdelningens erfarenheter

I delrapporten angavs att Rättsmedicinska avdelningen ännu inte hade kontaktats i något fall för att utföra rättsutredningar i ett S-ärende. Man antog dock att det kunde bli fler förfrågningar efter årsskiftet 2005/06, då Rättsmedicinalverket tog över ansvaret för att utfärda rättsintyg. Inom Rättsme-

dicinska avdelningen har resurser funnits för att utfärda rättsintyg inom några få dagar i Snabbspåret. Rättsmedicinska avdelningen har emellertid inte fått in begäran om rättsintyg i mer än något enstaka fall under hela försöksperioden. En förklaring är att de ärenden som S-märks av polisen inte är av sådan karaktär att rättsintyg behövs. Från polisen har framhållits att det framför allt är polisens korta utredningstid som medför att fler misshandelsärenden inte S-märks. Från Rättsmedicinska avdelningen framhålls att det också kan antas att det inte har varit tillräckligt spritt inom polisorganisationen, att Rättsmedicinska avdelningen på begäran snabbt kunnat handlägga utredningar om rättsintyg i försöksverksamheten.

Också frivården har haft resurser för att snabbt kunna göra personutredningar i Snabbspårsmålen. Inte heller frivården har emellertid fått in mer än enstaka S-märkta ärenden, trots att grova rattfyllerier, där åklagare regelmässigt ska begära in personutredningar, har varit prioriterade i Snabbspåret under det senaste året. Möjligen kan dock märkas en tendens att begäran om personutredning i rattfyllerimål generellt sett kommer in snabbare nu än tidigare. Enligt frivården har annars inga förändringar kunnat noteras efter Brå:s delrapportering.

Har förenklad delgivning fått förväntad effekt?

I Brå:s uppdrag ingår att bedöma om ett snabbförfarande bör permanentas och hur det i så fall bör utformas. Den mest centrala frågan i det sammanhanget är om den utökade möjligheten att använda förenklad delgivning har fått förväntad effekt. En utgångspunkt för den bedömningen är om genomströmningstiderna påverkas av att förenklad delgivning används.

Genomströmningstiderna har minskat

I delrapporten visades att den totala genomströmningstiden för de S-märkta ärendena vid den första rättskedjemätningen var 37 dagar (median). Här ska noteras att mätningarna avser tiden fram till *avgörandet* i tingsrätten. Det innebär att ärendena avgjorts inom 15 dagar från den förenklade delgivningen. Vid de två senare mätningarna var genomströmningstiden något kortare, sett både till median- och medelvärden.²⁸

Tabell 4. Mediangenomströmningstid hos polis, åklagare och domstol (medelgenomströmningstid inom parentes) för S-märkta ärenden i tre rättskedjemätningar.

Genomströmningstider	Mättilfälle 1	Mättilfälle 3	Mättilfälle 4
Polis	6 (8) dagar	2 (5) dagar	4 (5) dagar
Åklagare	1 (2) dagar	2 (5) dagar	1 (4) dagar
Domstol	30 (31) dagar	28 (31) dagar	29 (31) dagar
Totalt	37 (41) dagar	32 (41) dagar	34 (40) dagar

Det är främst polisen som blivit snabbare i sin handläggning av S-ärendena vid de senare mätningarna. Det finns ingen tydlig förklaring till detta. En förklaring skulle kunna vara att allt fler snabbutredda ärenden (rattfylleri, grovt rattfylleri, grov olovlig körning samt brott mot knivlagen) har handlagts i Snabbspåret. Statistiken visar dock inte att de skulle handläggas snabbare än andra ärendetyper i Snabbspåret. Enligt mängdbrottsgrupperna är det troligen den uppmärksamhet som försöksverksamheten i sig innebär, som har medfört att polisen blivit snabbare.

I delrapporten gjordes en jämförelse mellan Snabbspårsärenden, från City, och motsvarande ärenden från Söderort.²⁹ Av jämförelsen framkom att de ärenden som handlades i Snabbspåret hade kortare genomströmningstider än ärendena från Söderort. Den stora tidsvinsten gjordes i domstolen (31 dagar jämfört med 56 i mediantid). Detta förklarades med att den förenklade delgivningen hade fått effekt. Men det kunde inte utslutas att det delvis berodde på att S-märkta ärenden avgjorts på avdelning 14 vid Stockholms tingsrätt, medan ärendena från Söderort handlagts vid andra

²⁸ Av de S-märkta ärenden som kommit in till tingsrätten hade tre fjärdedelar avgjorts inom två månader.

²⁹ De ansvariga för mängdbrottsgrupperna bedömde manuellt att respektive kontrollärende skulle ha S-märkts om det hade anmälts i City.

avdelningar. Avdelning 14 är nämligen känd för att handlägga ärenden snabbt. För att få en uppfattning om hur snabbt ärenden normalt handläggs har en jämförelse gjorts med Domstolsverkets statistik.

Genomströmningstiderna i domstolen osedvanligt korta

Domstolsverket för ingen statistik över domstolarnas genomströmningstid för enkla mängdbrott av det slag som ingår i Snabbspåret. Den statistikkategori som mest liknar Snabbspårsmålen är "övriga brottmål". Denna avser alla brott utom narkotikabrott, miljöbrott och en del speciella brottstyper och omfattar 85 procent av alla brottmål (DV, 2005). Statistiken kan därför endast användas för att ge en indikation på om, och i så fall hur mycket, genomströmningstiderna vid avdelning 14 och för de enkla ärenden som har handlagts i Söderort avviker från riksgenomsnittet.

Av Domstolsverkets årsredovisning för år 2005 framgår att verksamhetsmålet för hur lång tid det ska ta från det att ett "övrigt brottmål" kom in till domstolen tills det avgjorts är *två månader*. Den redovisade mediantiden var dock för år 2005 något längre, 2,6 månader (78 dagar).³⁰ Den snabbaste mediantiden för någon domstol var 1,7 månader, den längsta 5,6 månader. Mediantiden för Stockholms tingsrätt var 2,5 månader.

Jämförelsen med ärenden som handlagts i Söderort visar att Söderortsärendena avgjordes på kortare tid än den redovisade mediantiden för riket (56 dagar jämfört med 78). Detta kan troligen förklaras av att Söderortsärendena var enklare än de ärenden som ingår i "övriga brottmål". Domstolsverkets statistik tyder på att Söderortsärendena är representativa när det gäller genomströmningstiden för enkla brottmål och att avdelning 14 vid Stockholms tingsrätt har osedvanligt korta genomströmningstider. Frågan är då om avdelning 14 är snabbare än de andra brottmålsavdelningarna för att man där har möjlighet att använda förenklad delgivning.

Beror det på den förenklade delgivningen?

Medarbetarna på avdelning 14 har ifrågasatt om förenklad delgivning leder till kortare handläggningstid för deras del. Deras bedömning är att de alltid arbetat snabbt och att förenklad delgivning snarare tenderar att förlänga handläggningstiden jämfört med ordinär delgivning. Stockholms tingsrätt har också i sitt remissvar över proposition 2004/05:119, där en förlängning av försöksverksamheten föreslås, anfört att Brå:s jämförelse mellan ärenden som handlades i Snabbspåret och kontrollärenden från Söderort inte är rättvisande. I stället borde Brå ha jämfört S-märkta mål som avdelning 14 handlagt under försöket med jämförbara mål som har handlagts enligt tingsrättens vanliga rutiner. Enligt yttrandet hade någon större skillnad i handläggningstid "sannolikt då inte konstaterats" (Stockholms tingsrätt, 2005; Justitiedepartementet, 2005). Brå har därför i slutrapporten jämfört

³⁰ 21 av 40 tingsrätter uppfyllde målet enligt Domstolsverkets statistik.

handläggningstiden för ärenden vid avdelning 14, som avgjorts efter förenklad delgivning, med tiden för jämförbara ärenden på avdelning 14 som delgivits på vanligt sätt, med delgivningskvitto.³¹

Ingen effekt på avdelning 14...

Jämförelsen mellan avgjorda S-mål och liknande mål där tingsrätten inte har skickat stämning och kallelse med förenklad delgivning, visar att tingsrätten avgjorde jämförelsemålen något snabbare (26 dagar) än S-målen (28–30 dagar), sett både till median- och medeltid. Det gick alltså snabbare när förenklad delgivning *inte* användes. Avdelning 14:s uppfattning om att den förenklade delgivningen till och med kan förlänga handläggningstiden synes således vara riktig. Att avdelning 14 haft så kort handläggningstid under försöksperioden i förhållande till de två jämförelseavdelningarna torde således inte kunna förklaras av den förenklade delgivningen. Detta kan möjligen i stället vara hänförligt till det uppgivna förhållandet, att avdelning 14 är särskilt effektiv.

... men andra domstolar är positiva till förenklad delgivning

För att få ett bättre underlag för att bedöma hur representativ avdelning 14 är när det gäller snabba handläggningsstider och en negativ syn på förenklad delgivning, har Brå genomfört telefonintervjuer med lagmän och chefsrådmän vid elva tingsrätter.³² Några av de frågor som ställdes var:

1. Vilka är de huvudsakliga hindren mot en förkortad genomströmningstid i domstolen?
2. Hur skulle domstolen ställa sig till en utökad möjlighet att skicka stämning med förenklad delgivning?
3. Skulle tingsrätten klara av administrationen kring den förenklade delgivningen inom några få dagar, vilket krävs för att klara den tidsfrist som är uppställd i Snabbspåret?

DELGIVNINGSPROBLEM OCH ÄRENDEBALANSER VANLIGA ORSAKER TILL LÅNGA GENOMSTRÖMNINGSTIDER

De intervjuade domarna uppgav huvudsakligen två faktorer som skäl till domstolarnas långa genomströmningstider. I stort sett samtliga av de intervjuade domarna tog upp delgivningen som ett problem. Framför allt beror det på att många tilltalade inte skickar tillbaka delgivningskvittot. Domstolarna kan behöva skicka ut handlingarna med delgivningskvitto upprepade gånger. De flesta tog också upp de ärendebalanser som tingsrätterna dras

³¹ Urvalet bestod av 56 mål som innehöll 70 brott, som avgjorts i domstolen under januari och februari 2004. Målen 1) innefattade brottstyper motsvarande dem som har avgjorts i Snabbspåret i domstolen, 2) innehöll max tre förhör och 3) den tilltalade hade en fast adress. I något fall var det frågan om en c/o-adress, men den gick till en fast adress hos en fysisk person.

³² Domstolarna tillhör kategorin större och medelstora tingsrätter. En förteckning över vilka tingsrätter som ingår i urvalet framgår av bilaga 1.

med. Dessa förklaras med personalbrist, till exempel att antalet domare minskat eller att det finns brist på administrativ personal. I vissa fall har omorganisationer och lokalbrist givits som förklaringar till stora balanser.

SAMTLIGA DOMARE POSITIVA TILL ÖKAD MÖJLIGHET ATT ANVÄNDA FÖRENKLAD DELGIVNING...

Samtliga intervjuade domare skulle välkomna en ökad möjlighet att kunna skicka stämning och kallelse till rättegång i enklare mål med förenklad delgivning. Framför allt när den tilltalade har erkänt (eller ansvaret på annat sätt är tillräckligt klarlagt) och har en fast adress, men det ändå är svårt att få denne delgiven, skulle möjligheten att använda förenklad delgivning underlätta domstolens arbete. Det skulle också, enligt domarna, vara mycket positivt att en ökad andel mål kunde avgöras utan att den tilltalade var närvarande i rättegången.

...MEN INTE OM STÄMNING OCH KALLELSE MÅSTE SKICKAS UT INOM ETT PAR DAGAR

En förutsättning för att förenklad delgivning ska få tillämpas i försöksverksamheten med Snabbspåret är att tiden från det att brottet anmäls till dess det är delgivet av domstolen, inte överstiger fem veckor. Den korta tidsfristen innebär att domstolen måste hinna skicka ut stämning och kallelse till huvudförhandling inom några få dagar från det att ärendet kom in till domstolen. Huvudförhandlingen måste också kunna hållas inom en rimlig tid från det att kallelsen har skickats ut. Flera domare anger att kallelse till rättegång inte bör skickas ut mer än fyra till sex veckor före rättegången.³³

Domarna uppgav att det skulle vara svårt att hinna med administrativt kring den förenklade delgivningen inom några få dagar. En domare uttryckte att: ”Det är inte att tänka på att vi skulle hinna på två dagar!” Andra menar att det skulle kunna fungera ibland, men inte som rutin. De flesta bedömer att stämning och kallelse skickas ut inom någon vecka från det att ärendet kom in till tingsrätten, men på vissa tingsrätter utgör detta moment en ”flaskhals”. Det kan ta mer än två veckor innan handlingarna skickas från domstolen. Flera domare uppgav också att den egna arbetssituationen medför att de inte kan sätta ut målet till huvudförhandling inom en rimlig tid. Flera domare påtalade också att förtursmålen måste prioriteras. Dessa förhållanden talar emot att tingsrätterna skulle ha möjlighet att hinna administrera ärendet på den korta tidsfrist som gäller för Snabbspåret. Det framhölls dock från flera håll att det borde kunna vara möjligt att sätta ut enklare mål snabbare – om det skulle vara fråga om ett Snabbspår.

Jämförelsen med ärenden från Söderort och domarintervjuerna talar sammanfattningsvis för att avdelning 14 inte är representativ, varken när det gäller den negativa synen på förenklad delgivning, eller när det gäller de korta handläggningstiderna i domstolsledet.

³³ Domarna uppgav att man inom domstolarna försöker undvika att först delge den tilltalade stämningsansökan och därefter kalla till rättegång. Man försöker i stället stämma och kalla samtidigt. Men ibland händer det att stämning och kallelse skickas långt innan rättegången, exempelvis kring semestrarna. I sådana fall brukar tingsrätten skicka ut en påminnelse. Om kallelse inte kan ske samtidigt med stämning har domstolen i och för sig fördelen av att kunna skicka senare kallelse med förenklad delgivning, men ärendet måste då administreras flera gånger.

Har lösbrevsdelgivning fått förväntad effekt?

Poliserna i mängdbrottsgrupperna har gett uttryck för att det är problematiskt att polisorganisationen ska ansvara för att informera om att förenklad delgivning kan komma att tillämpas i domstolen. Framför allt beror detta på att polisen regelmässigt underrättar den misstänkte om att också polisens egen utredning, slutunderrättelsen, kan komma att delges den misstänkte med förenklad delgivning. Utgångspunkten är alltså att polis i yttre tjänst i försöksverksamheten ska kunna hantera *två underrättelser* om förenklad delgivning; en som avser polisens slutunderrättelse och en som rör domstolens handläggning.

Lösbrevsdelgivning tillämpades inte av polisen

För att ge polisen möjligheter att avsluta S-ärendena snabbt, har regeringen utökat möjligheten att skicka slutunderrättelsen med lösbrev i Snabbspåret. För att få en bild av hur slutdelgivningen gått till i mängdbrottsgrupperna ställdes frågor kring detta i den registrering av ärenden som grupperna gjort åt Brå. Genomgången av de registrerade ärendena visar att slutunderrättelsen oftast lämnas i samband med slutförhöret (45 procent) eller per telefon (30 procent). Det var bara i en fjärdedel av fallen som slutunderrättelsen lämnades skriftligen, och då med förenklad delgivning.³⁴ Lösbrevsdelgivning tillämpades i det närmaste inte alls.

Enligt intervjuer med poliser och åklagare anses det inte vara tillräckligt rättssäkert att skicka slutunderrättelser med lösbrev. Poliserna lämnar regelmässigt information till den misstänkte om att slutunderrättelsen kan komma att skickas med förenklad delgivning. De har då alltid möjlighet att välja det alternativet om de inte får tag på den misstänkte för muntlig slutunderrättelse. Har den misstänkte fått information om att han eller hon kan få *två brev* anses det inte vara rättssäkert att senare skicka lösbrev. Det innebär ju att den misstänkte får *ett brev*. Om lösbrevsförfarandet tillämpas finns heller ingen legal tidsfrist för när delgivningen anses vara slutförd. Det är dock en förutsättning för slutunderrättelsen att den misstänkte får skäligt rådrum för att kunna ta ställning till om ytterligare utredning ska begäras. Inom polisen har man därför tillämpat en tvåveckorsfrist. Det finns då ingen tidsvinst att göra genom att tillämpa lösbrev i stället för förenklad delgivning.

³⁴ Delgivningskvitto förekom över huvud taget inte.

Frågan om lösbrevsdelgivningens tillämplighet bör utredas vidare

Den bild Brå har fått är att polisen inte har känt till undantagsbestämmelsen förrän i slutet av projektet. Något övervägande av om undantagsregeln bör tillämpas i försöket – med de förstärkta rättssäkerhetsgarantier som omgärdar försöksverksamheten – och hur det praktiskt skulle kunna lösas synes därför inte ha gjorts. Enligt Brå finns det därför anledning att se över tolkningen av tvåveckorsfristen, eftersom delgivningsformen ju inte fyller någon funktion med en sådan tolkning.

Enligt Brå kan också den rättsliga grunden för den utökade möjligheten att använda lösbrevsdelgivning i försöksverksamheten ifrågasättas; om polisen bedömer att det kommer att bli fråga om ett Snabbspårsmål och det inte är föreskrivet mer än två års fängelse i straffskalan för det aktuella brottet, får slutunderrättelsen ske med lösbrev. Frågan om ärendet faktiskt kommer att avgöras som ett S-mål avgörs emelltid först när ärendet når domstolen. Många ärenden har då fallit ur Snabbspåret. Risken finns således att brottsutredningar som slutdelgivits av polisen genom lösbrev inte blir avgjorda som ett S-mål i domstolen. Såvitt Brå kan bedöma borde detta medföra att undantagsregeln inte är tillämplig.³⁵ Den misstänkte har då inte blivit delgiven slutunderrättelsen på ett sätt som uppfyller lagens krav. Om denna tolkning är korrekt medför det att den rättsliga grunden för polisen att skicka slutunderrättelsen med lösbrev kan ifrågasättas. Brå anser att denna fråga bör utredas närmare innan beslut fattas om lösbrevsdelgivning bör ingå som en komponent i ett eventuellt permanentat snabbförfarande.

³⁵ Frågan gäller om regeringen med "i försöksverksamheten" i förordningens 4 § avser samtliga S-ärenden som handläggs i City eller de ärenden som avgjorts efter förenklad delgivning i domstolen. Även om det kan diskuteras kan formuleringen enligt Brå tolkas så att det är det sistnämnda förhållandet som avses, eftersom den förenklade delgivningen i domstol är Snabbspårets "essens" och den förenklade domstolsdelgivningen är det verktyg som regeringen har gett myndigheterna för att påskynda handläggningen av mängdbrottsärendena. De ärenden som handläggs "i försöksverksamheten" är i den meningen de ärenden som avgörs i domstolen efter förenklad delgivning.

Snabbspårets konsekvenser för övrig verksamhet

I Brå:s uppdrag ingår att svara på vad Snabbspåret har inneburit för organisatoriska och verksamhetsmässiga konsekvenser för myndigheternas handläggning, både av ärenden som handläggs i försöksverksamheten och de som inte gör det.

När det gäller Snabbspårets effekter på de ärenden som handlagts i försöksverksamheten redovisades i delrapporten att handläggningstiden hos åklagarna var betydligt snabbare i Snabbspåret än för jämförbara ärenden som anmälts vid Söderortspolisen. Brå:s uppföljning av genomströmningstider visar att också polisen har arbetat snabbare med ärenden under försöksverksamhetens gång, medan Snabbspåret inte har fått några nämnvärda konsekvenser för handläggningstiden i domstolen. Sammanfattningsvis kan anföras att Snabbspåret har varit positivt i så måtto att det har medfört snabbare handläggningstider än för övriga liknande ärenden.

Snabbspåret negativt för övrig verksamhet?

När det gäller övrig verksamhet finns ingen statistik som medger uppföljning av Snabbspårets konsekvenser för den övriga verksamheten. Det går därför inte att ge något omedelbart svar på regeringens fråga om Snabbspårets konsekvenser för övrig verksamhet. En tanke med Snabbspåret är dock att man, genom att avgöra enkla ärenden snabbt, kan frigöra resurser för mer komplicerade ärenden. För åklagarnas, domstolens, frivårdens och Rättsmedicinska avdelningens del har det emellertid varit fråga om så få ärenden, att Snabbspåret inte rimligen kan ha medfört några konsekvenser för övrig verksamhet. För polisens del visar Brå:s uppföljning att upp emot två tusen ärenden per år kan ha handlagts i Snabbspåret. Dessa ärenden har i motsvarande grad lyfts ut från den ordinarie verksamheten. Frågan är då om de personalresurser som har tagits från den ordinarie verksamheten står i proportion till antalet ärenden som har handlagts av mängdbrottsgrupperna i Snabbspåret. Brå:s uppfattning är dels att medarbetarna i mängdbrottsgrupperna generellt sett varit överkvalificerade för att enbart handlägga enkla mängdbrottsärenden, dels att de inte har varit fullt sysselsatta med Snabbspårsärenden. Har Snabbspåret fått några konsekvenser för den övriga verksamheten för polisens del är det därför snarast fråga om en *negativ* effekt. Detta på grund av att den kompetens som har flyttats från den ordinarie verksamheten inte har utnyttjats fullt ut i det avsedda syftet.

Omfördelning av rättsväsendets resurser?

En ytterligare fråga i Brå:s uppdrag är om det finns anledning att omfördela rättsväsendets resurser i ett permanentat snabbförfarande. Utgångspunkten för frågeställningen är, såvitt Brå kan förstå, att åklagarna i andra projekt har tagit över en del av domstolens uppgifter för att minska handläggnings-

tiderna. I vissa projekt har utfärdat stämning och kallelse till rättegång. Enligt Snabbspårspropositionen lämnades öppet för myndigheterna att pröva en sådan ordning i Snabbspåret. Både åklagare och domstolar har dock ställt sig negativa till att åklagarna skulle ta över några andra av tingsrättens uppgifter än att begära in personutredning i rattfylleriärenden. Erfarenheterna från andra projekt är också att domarna själva vill ha kontroll över och planera rättegångarna. Åklagare och domare i Snabbspåret vill därför att domstolen ska ha ansvaret för att stämma och kalla till rättegång. Det finns därför, enligt Brå, inte någon anledning att föreslå en omfördelning av rättsväsendets resurser.

Parter och andra aktörers upplevelse av Snabbspåret

I Brå:s uppdrag ingår att redogöra för hur parter och andra aktörer uppfattat Snabbspåret. För att komma i kontakt med tilltalade, målsägande och vittnen, vars ärenden har handlagts som ett S-mål i domstolen, bifogades en blankett i samband med att stämningen och kallelsen till huvudförhandling skickades ut från domstolen. Parterna och vittnena ombads returnera blanketten med telefonnummer om de tillät att Brå tog kontakt med dem. Totalt fick Brå kontakt med sex personer för en intervju. Två var tilltalade, en målsägande och tre vittnen.³⁶ Antalet är litet, men intervjuerna ger ändå en bild av hur de som varit med i snabbförfarandet har uppfattat det. Intervjuer har också genomförts med några advokater i Stockholm, med erfarenhet av arbete både som offentliga försvarare och målsägandebiträden.

Enbart positiva upplevelser av snabb process

Det intryck Brå har fått vid intervjuer med tilltalade, målsägande och vittnen är att Snabbspåret upplevs positivt. När det gäller rättsväsendets hantering av ärendet uppgav en intervjuad (tilltalad) att han var positivt överraskad av polisens utredning som sköttes snabbt och professionellt. Han var också positiv till det bemötande han fick av polisen. Förhör hölls inom ett par dagar. En intervjuad (tilltalad) var också mycket positivt inställd till den snabba domstolsprocessen. Tiden från brott till huvudförhandling innebär enligt denne stora påfrestningar: ”Nu var det inga bra fem veckor, men hellre fem dåliga veckor än ett förstört år”.

En intervjuad (målsägande i en process om våld mot tjänsteman och våldsamt motstånd, som hade tidigare erfarenheter både av att vara målsägande och att vittna i rättegång) uppgav att han blev positivt överraskad av att det gick så snabbt. Han hade inte några liknande erfarenheter. Hans sammanfattande intryck var att ”det här var jättebra!”. Han kom fortfarande ihåg händelsen och behövde inte utgå från sina minnesanteckningar vid rättegången. Mest positivt överraskad blev han av tingsrättens snabba handläggning och att tingsrätten avkunnade dom direkt efter avslutad huvudförhandling. ”Man är inte van vid att domstolen är så snabb”. Erfarenheterna från tidigare rättsprocesser var att ärendena drog ut på tiden, även om det var fråga om bagatellartade brott.

Det positiva med en snabb handläggning har uppgetts vara att man behöver ett avslut för att kunna gå vidare. En reflexion från en tilltalad var också att ”Även om man är förbannad på resultatet, är man nöjd med att det gick snabbt”. En snabb process minskar också misstänksamheten mot rättsväsendet. Av de intervjuer som Brå har utfört med tilltalade, målsägande och vittnen har inga direkt negativa erfarenheter av snabbförfarandet kommit fram.

³⁶ Ytterligare två personer skickade in blanketten, med de angivna telefonnumrena stämde inte.

De intervjuade advokaterna instämmer i att det är positivt med en snabb process, inte minst för tilltalade. Mål som är ”enkla” för rättsväsendet upplevs ofta inte som enkla för dem som är inblandade. De är ofta oroliga och behöver mycket kurativt stöd även vid mindre allvarliga brott. En snabb process kan ge ett avstamp för att gå vidare. Advokaterna framhöll dock vikten av att en snabb process inte sker på bekostnad av utredningens kvalitet eller omfattning. För advokaternas del riskerar också en snabb rättegång att ”krocka” med andra redan inbokade uppdrag. Måste uppdraget att företräda den tilltalade eller målsäganden under rättegången lämnas till en kollega kan de uppfatta att advokaten ”inte bryr sig”. Det förtroende som har byggts upp till den tilltalade eller målsäganden kan då raseras. Enligt advokaterna är det därför viktigt att domstolen är flexibel vid planeringen av rättegångarna.

– men de intervjuade vill ha information

Enligt propositionen (2003/04:89) bör polisen, om möjligt, tidigt underrätta målsägande och vittnen om försöksverksamheten. Åklagarna bör också, om möjligt, tidigt underrätta tilltalade, målsäganden och vittnen om en preliminär tid för huvudförhandling. Vid intervjuerna framkom att de inblandade inte hade fått information om att de ingått i ett försöksprojekt och vad detta innebar. En målsägande uppgav att han blev förvånad när kallelse till rättegång kom så snart. Den information om försöksverksamheten som han fick var den som skickades från Brå. Han menade att det hade varit positivt att få kunskap om försöksverksamheten tidigare så att ”man hade vetat vad man hade att förvänta sig”. En av de intervjuade tilltalade, som tidigare varit inblandad i domstolsprocesser bland annat som tilltalad, uppgav att han inte förstod vad förenklad delgivning innebar. Han förstod inte skillnaden mot tidigare rättegångar.

Sammanfattningsvis är det intryck Brå har fått att erfarenheterna av snabbförfarandet är positiva. En större tydlighet efterfrågas dock. De intervjuade hade gärna velat få besked om att deras ärende skulle avgöras så snabbt i en rättegång. Enligt Brå finns det dock problem med att lämna information, både om försöksverksamheten och – framför allt – om en preliminär tid för huvudförhandling, eftersom Brå:s uppföljning visar att bara en mindre andel S-märkta polisärenden kommer att avgöras som ett S-mål i domstol. Det kan antas skapa frustration om informationen leder till förväntningar som sedan inte kan uppfyllas.

Erfarenheter från tidigare projekt

Brå:s uppföljning visar att de myndigheter som deltar i Snabbspåret inte på något strukturerat sätt har prövat andra komponenter, än den förenklade delgivningen i domstol, för att försöka förkorta handläggningstiden för enklare mängdbrott. För att få ett underlag för att bedöma vilka komponenter (utöver olika delgivningsförfaranden) som kan ingå i ett permanentat snabbförfarande, har Brå tagit del av erfarenheter från andra projekt som har bedrivits i syfte att ”snabba upp” handläggningen i brottmål. Det har dock inte varit frågan om några renodlade utvärderingar, utan Brå har tagit del av skriftlig dokumentation (sammanställningar eller avrapporteringar) och fått uppgifter vid intervjuer med deltagare i projekten. De projekt som Brå har studerat mer ingående är

- KLÖS-projektet (Kvickare Lagföring genom Ökad Samverkan) i Jönköping (20 månader 1999–2000)
- Snabbare Lagföring (SL-projektet) i Handen (tolv månader 1999–2000)
- Snabbare Lagföring (SL-projektet) i Nacka (tolv månader 2000–2001)
- Genomströmningsprojektet (GS-projektet) i Jönköping (16 månader 1999–2001)
- Genomströmningsprojektet (GS-projektet) i Örebro (år 2000)
- ÅPS-projektet (Åklagare och Polis i Samverkan) i Halmstad (permanentat)
- Förundersökningsledningsprojektet i Halland (6 månader 2000–2001, permanentat)
- ÅPS-projektet (Åklagare och Poliser i Samverkan) i Halmstad (permanentat).³⁷

De flesta projekten har liksom Snabbspåret haft en bred ansats när det gäller vilka brott man arbetat med. Alla utom Hallandsprojektet skiljer sig dock från Snabbspåret i det att *åklagaren* varit förundersökningsledare. GS-projekten i Jönköping och Örebro omfattade alla brott med fängelse i straffskalan.³⁸ KLÖS-projektet liknar Snabbspåret när det gäller brottstyper. Det avsåg enklare brottslighet, som inte krävde en alltför omfattande utredning och kunde slutföras på kort tid, främst misshandels- och tillgreppsärenden, grova olovliga körningar, rattfylleribrott samt återfall i den typen av brottslighet. Det är egentligen bara SL-projekten i Handen och Nacka som har haft en mer begränsad inriktning. Projekten avsåg våldsbrott, främst våld mot kvinnor. Nackaprojektet omfattade därutöver rasistisk och homofobisk brottslighet.

³⁷ Följande avrapporteringar har utgjort underlag för Brå:s uppföljning: KLÖS-statistik; Utvärdering Snabb Lagföring; Slutredovisning Nacka; Genomströmningsprojektet, Jönköping; Redovisning GS Örebro samt Slutrapport Halland.

³⁸ Också ärenden där ett gripande eller anhållande hade hävts och utredningsåtgärder hade vidtagits snabbt ingick.

Vilka komponenter har ingått i projekten?

Olika komponenter har ingått i de olika försöksverksamheterna. För de projekt som syftat till att stärka polisens roll i rättskedjan kan följande komponenter lyftas fram.

▪ FÖRBÄTTRADE FÖRSTA- OCH ANDRAHANDSÅTGÄRDER

För att kunna förkorta genomströmningstiden hos polisen och få till stånd ett snabbt åtal är det avgörande att polisen vidtar rätt åtgärder snabbt. Alla projekt har därför i viss mån haft fokus på att förbättra polisens första- och andrahandsåtgärder. Att identifiera och undanröja företeelser som bromsar genomströmningstakten och hålla utbildning för att förbättra förstahandsåtgärderna var exempelvis ett par av huvudsyftena i GS-projekten. När det var fråga om förstärkta andrahandsåtgärder kan nämnas Hallandsprojektet, där en målsättning var att brottsutredningen skulle vara färdigställd innan den misstänkte lämnade polishuset. Första linjens poliser skulle utföra så många utredningsåtgärder som möjligt, men andra linjen skulle kunna komma in redan i primärskedet. För detta ändamål skapades en mobil utredningsjour med tjänstgöringstid huvudsakligen ”när brotten begås”. Detta innebar att det fanns utredare i tjänst till kl. 22 på vardagar och till kl. 01 fredagar och lördagar.³⁹

I Handen- och Nackaprojekten låg fokus på att anteckna kontaktuppgifterna noga, säkra bevisning och dokumentera brottsplatsen med video samt hjälpa målsägande och vittnen till sjukhus för rättsintyg. I både SL- och Hallandsprojekten lyftes betydelsen fram av att förhör ska hållas så snart som möjligt efter brottsförhållandet och att vakthavande/yttre befäl har ett ansvar för att rätt prioriteringar görs. I Handenprojektet använde polisen regelmässigt telefon för att komma i kontakt med parterna. I stället för att bara kalla till förhör, bokade de tid, vilket enligt uppgift ökade närvaron och därmed också effektiviteten väsentligt.

▪ FÖRSTÄRKNING AV POLISENS FÖRUNDESRÖKNINGSLEDNINGSKOMPETENS

I Hallandsprojektet, där polisen var förundersökningsledare (FU-ledare), var ett huvudmål att stärka polisens kompetens som FU-ledare. Den som var FU-ledare skulle inte ha administrativa och/eller personella uppgifter vid sidan av ledarskapet. Renodlingen genomdrevs genom nyrekrytering och omplaceringar.

I ÅPS-projektet i Halmstad har polisens FU-ledningskompetens stärkts genom en ökad samverkan med åklagaren. Där träffade polisiära FU-ledare regelbundet mängdbrottsåklagaren. De kunde då diskutera principfrågor. Åklagaren gick också igenom alla mängdbrottsärenden och behandlade frågor om åtalsprövning och förundersökningsbegränsning samt fattade beslut om vilka ärenden som skulle läggas ner. På så sätt kunde polisen

³⁹ Utredarna skulle vid behov snabbt kunna förflytta sig och vidta utredningsåtgärder på plats. Genom att använda digitala fickminnen och ett länsövergripande samarbete med kanslipersonalen fanns möjligheter att få snabb utskriftshjälp. Resurser omfördelades inom länet vid arbetstoppar eller sjukdom då alla medarbetare hade ansvar för hela länets verksamhet.

direkt satsa sina resurser på rätt ärenden. Åklagarna slapp också hantera mål som borde ha skrivits av hos polisen och kunde därmed fokusera sina resurser på mer komplicerade ärenden. Samma princip tillämpades i Handen- och Nackaprojekten.

- EN TIDSRAM FRÅN ANMÄLAN TILL AVGÖRANDE HAR STÄLLTS UPP

I de studerade rättskedjeprosjekten har målsättningen varit att tiden från anmälan till åtal ska vara kort, och de mål som satts upp har varit högt ställda. Tidsmålen har varierat från fyra till fjorton dagar.⁴⁰ Också när det gäller tid från anmälan till avgörande har tidsmål satts upp. I Handen- och Nackaprojekten var målsättningen att huvudförhandling skulle hållas en förutbestämd dag andra veckan efter det att åtalsbeslut fattats. Tiden från anmälan till avgörande skulle alltså aldrig överstiga tre veckor. Samma tidsfrist gällde inledningsvis i KLÖS-projektet, men den förlängdes till sex veckor under projektets gång.

- ÅKLAGAREN HAR UTFÖRT EN DEL AV TINGSRÄTTENS ORDINARIE UPPGIFTER

För att kunna uppnå målsättningen att ett mål skulle avgöras inom tre veckor tog åklagaren i Handen- och Nackaprojekten över en del av tingsrättens ordinarie uppgifter. Åklagarna gavs generell befogenhet att planera huvudförhandling, utfärda stämning och kallelse till huvudförhandling samt begära in personutredning. Åklagaren faxade stämningen till domstolen och antecknade tid för huvudförhandling och beräknad tidsåtgång. I projektet begärde åklagaren också per telefon att tingsrätten skulle förordna offentlig försvarare, målsägandebiträde och tolk.

- TINGSRÄTTEN SATTE AV VISS DAG FÖR SNABBMALEN

För att driva på handläggningen avsatte domstolen i KLÖS-, Handen- och Nackaprojekten en eller en halv dag i veckan för snabbmålen. Fördelen antogs vara att åklagaren då kunde planera in huvudförhandling på de avsatta dagarna. Parter och vittnen kunde också redan av polisen få en snabb indikation på när huvudförhandling kunde tänkas bli av.

- FRIVÅRDEN HAR UTFÖRT PERSONUTREDNING SNABBT

I Handen-, Nacka- och KLÖS-projekten har överenskommelser funnits med frivården om att personutredningar skulle utfärdas snabbt. I Handen och Nacka var överenskommelsen exempelvis att personutredningen skulle göras på fem dagar.

Vilka resultat har uppnåtts?

Av intervjuer och projektens skriftliga dokumentation framgår att de genomförda projekten haft flera positiva konsekvenser.

⁴⁰ I KLÖS- och Handenprojekten var förutsättningen att tiden från anmälan till åtal inte skulle överstiga fyra dagar. Tiden förlängdes i Handenprojektet till tio dagar. I Nackaprojektet – som bedrevs efter Handen i tiden – sattes tiden i stället till 14 dagar.

▪ KORTARE GENOMSTRÖMNINGSTIDER

Det primära resultat som rapporterats är kortare genomströmningstider. I GS-projekten i Jönköping var målet att genomströmningstiden hos polisen för prioriterade våldsbrottsärenden skulle minska med 25 procent under det första året och med totalt 40 procent på tre år. Efter ett år hade det uppsatta målet om 25 procent uppnåtts, men genomströmningstiden hade inte sjunkit ytterligare efter tre år. För stöld, andra tillgreppsbrott och skadegörelse minskade genomströmningstiden med 36 procent, och för narkotikabrott med 11 procent. Liknande resultat rapporteras från Hallandsprojektet.⁴¹

Inom ramen för Handenprojektet avgjordes 50 mål i domstol. Den genomsnittliga genomströmningstiden för dessa mål från anmälan till dom var 32 dagar. I genomsnitt tog det 22 dagar från anmälan till åtal, alltså avsevärt mer än den inledande målsättningen att det skulle ta fyra dagar (eller tio efter förläggningen).⁴² Från åtal till dom tog det i genomsnitt tio dagar. I KLÖS-projektet hade tre fjärdedelar av de mål som avgjordes i domstol avgjorts inom tre veckor från anmälan. Resterande mål hade avgjorts inom sex veckor. Dessa projekt uppvisar alltså genomströmningstider som är avsevärt kortare än de genomsnittliga genomströmningstiderna för ”övriga brottmål” i Domstolsverkets statistik. Genomströmningstiderna var också kortare än i Snabbspåret.

▪ MINSKADE BALANSER

Andra positiva resultat av projekten som har rapporterats vid intervjuer var en minskning av balanser. Det är dock bara i Handen och Halland som denna aspekt nämns särskilt i avrapporteringarna. I Halland rapporterades en minskning i utredningsbalanserna med 12 procent. I Handenprojektet redovisades att balanserna av ärenden med våld mot kvinnor med känd gärningsman i princip hade arbetats av. Här ska dock noteras att det inte finns någon uppföljning av om fokuseringen på en viss ärendetyp medförde några negativa konsekvenser för övrig verksamhet.

▪ FLER FÄLLANDE DOMAR OCH FÄRRE ÖVERKLAGANDEN

Enligt de intervjuade domare som deltagit i de studerade projekten ledde den snabbare handläggningen till fler fällande domar och färre överklaganden. Det finns dock ingen skriftlig dokumentation som belägger detta. I Hallandsprojektets avrapportering anges dock att 93 procent av de redovisade förundersökningarna hade lett till lagföringsåtgärder. I Handenprojektet medförde den snabba handläggningen enligt poliserna ibland att kvinnan vid förhören ännu inte nått ”förnekelsefasen”. Detta ledde vid flera tillfällen till att kvinnan ”orkade” stå för sin anmälan vid rättegången. Färre mål ställdes in eftersom de tilltalade oftare kom till rättegångarna. Enligt

⁴¹ Genomströmningstiden sänktes i Hallandsprojektet med 33 procent för prioriterade våldsbrott, med 23 procent för stöld, andra tillgreppsbrott och skadegörelse och med 7 procent för narkotikabrott.

⁴² Över hälften av målen avsåg våld mot kvinnor, 23 procent övriga våldsbrott, 16 procent förmögenhetsbrott och övriga bland annat trafikbrott.

domarna hade tingsrätterna i många fall ett bättre underlag att döma utifrån eftersom bevisningen var färsk.

▪ FLERA POSITIVA EFFEKTER FÖR PARTERNA AV SNABB PROCESS

Frivårdsmyndigheterna har vid intervjuer uppgett att det var lättare att få tag på de tilltalade när personutredningen utfördes snabbt. Det var också lättare att motivera den tilltalade att genomgå en behandling (och de sociala myndigheterna att bekosta en sådan) när ett pågående missbruk kunde konstateras. En process kan för många vara traumatisk; det är inte helt ovanligt med sjukskrivningar fram till huvudförhandlingen. En snabb process förkortar i sådana fall sjukskrivningens längd, underlättar återgången till vardagen och minskar samhällets kostnader.

Rättsväsendets aktörer har uppfattningen att parterna också i andra avseenden upplever en snabbare process positivt. Det skapar en trygghet för parterna att tidigt få information om vad som ska hända i målet och när huvudförhandling kan förväntas. Några direkta utvärderingar av denna aspekt finns dock inte i redovisningarna av projekten.⁴³

Vilka problem har uppmärksammats?

Projekten har inte bara givit positiva erfarenheter utan även stött på en rad problem. Ett grundläggande problem har varit att verksamheterna drivits i form av projekt. Projektledarnas erfarenhet är att det kunde ta upp emot ett år innan man hade hittat rätt arbetssätt och detta hade fått fullt genomslag. Då upphörde ofta projektet. Även om tanken inom några av de studerade projekten var att arbetssättet skulle permanentas, saknade myndigheterna vanligen planering för hur övergången från projekt till ordinarie verksamhet skulle genomföras. Nya strukturer och arbetssätt som hade genomförts i projekten kunde därför inte implementeras i den ordinarie organisationen.

ANTALET ÄRENDEN TILL DOMSTOLEN FÄRRE ÄN PLANERAT

Ett problem som har rapporterats från flera projekt (KLÖS, SL-projekten och GS-projekten) var att det var svårt att få in tillräckligt många ärenden i verksamheten. En konsekvens av detta var att det många gånger blev svårt att fylla den dag eller halvdag som tingsrätten ställt till förfogande med mål.

Liksom för Snabbspårets del fanns det i de flesta fall inte någon empiriskt grundad beräkning av hur många ärenden som förväntades kunna handläggas genom snabbförfarandet. Det fanns inte heller några uppställda mål kring antalet. Undantaget är dock KLÖS-projektet där en målsättning var att 150–160 mål skulle avgöras i tingsrätten inom försöksperioden. Domstolen avsatte också resurser för den nivån. Endast drygt hälften av

⁴³ Enligt en utvärdering av Handenprojektet påtalas att bland annat brottsofferperspektivet saknas i myndighetens egen avrapportering. I KLÖS-projektet gjordes dock en enkätundersökning inom ramen för en studentuppsats. Av 80 utskickade enkäter kom bara 32 svar in. Det fanns inte heller någon direkt fråga om hur de inblandade hade upplevt snabbförfarandet, även om de som svarat i huvudsak var nöjda eller mycket nöjda med polisens, åklagarens och domstolens handläggning av deras ärende (Waldenstedt och Olsson).

tingsrättens kapacitet utnyttjades emellertid.⁴⁴ Avrapporteringar visar att det i andra projekt handlade om mellan 35 och 50 avgjorda mål i tingsrätterna per år.⁴⁵ Även i dessa projekt avgjordes enligt tingsrätterna mycket färre mål än förväntat, varför kapacitet inom domstolen kom att stå outnyttjad.

I Brå:s intervjuer med projektdeltagare restes frågan vad orsaken kunde vara till att antalet mål i domstol blev färre än förväntat. Tre faktorer framträdde.

FÖR SNÄVA TIDSGRÄNSER

I KLÖS- och Handenprojekten ansågs polisens utredningstid vara för snäv. I det förstnämnda projektet utvidgades utredningstiden efter en tid från fyra till tio dagar. I Nacka var den två veckor. Dessutom förlängdes i KLÖS-projektet den tid inom huvudförhandling skulle ha hållits i domstol från tre till sex veckor. Tidsgränserna var enligt de intervjuade positiva i så måtto att de utgjorde en sporre, men de medförde också att en mängd ärenden – som faktiskt utretts snabbt – hamnade utanför snabbförfarandet. De vidtagna åtgärderna kunde då i många fall inte förvaltas på ett vettigt sätt och de nedlagda resurserna var mer eller mindre bortkastade.

FÖRSTAHANDSÅTGÄRDerna INTE TILLRÄCKLIGT BRA

En orsak till att inte fler ärenden handlades i projektens snabbförfarande angavs vara att polisen inte identifierade tillräckligt många relevanta ärenden. En annan orsak var att tillräckligt bra förstahandsåtgärder inte hade vidtagits. Både poliser och åklagare har uppgivit att en timmes bevissäkranande åtgärder i ett inledningskede motsvarar nio timmars arbete i ett senare skede. Dessutom var det avgörande för en snabb process att korrekta namn, telefonnummer, adresser och övriga kontaktuppgifter antecknades och dokumenterades.

FOKUS PÅ VISSA BROTTSTYPER FÖR BEGRÄNSANDE

Flera intervjuade har tagit upp att domstolsmålen blev för få på grund av att man inledningsvis gjort en för snäv avgränsning av vilka brotts-/ärendetyper som skulle handläggas i projektet. I flera projekt utvidgade man därför antalet ärendetyper som omfattades under projektets gång.⁴⁶ De intervjuade rekommenderade att man i fortsättningen inte bör avgränsa projekt till vissa brottstyper utan att det bör vara ärendets svårighetsgrad som ska styra om det kan handläggas i ett snabbförfarande.

⁴⁴ Totalt avgjordes 83 KLÖS-mål i domstolen under försöksperioden. 136 mål KLÖS-märktes och 100 hade satts ut till huvudförhandling. I 14 fall hade förhandlingen ställts in och i några fall skulle huvudförhandling hållas efter avrapporteringen.

⁴⁵ I Handen handlades ungefär 50 mål i domstolen, medan 30 ärenden ledde till åtal i Nackaprojektet. Antalet var ungefär detsamma, 35 st., i GS-projektet i Örebro.

⁴⁶ I KLÖS-projektet utvidgades exempelvis försöksverksamheten till att också omfatta våld mot kvinnor, snatterier bland ungdomar och ärenden där den misstänkte varit anhållen, men sedan släppts.

ELDSJÄLAR EN FÖRUTSÄTTNING FÖR LYCKADE RESULTAT

En omständighet som har lyfts fram från flera håll är att ett lyckat projekt förutsätter att det finns en eller några personer med stort engagemang, eldsjälarna, som driver projektet. Som exempel på eldsjälarnas betydelse kan nämnas att det i Handen rapporterades att verksamheten ”föll” när den drivande åklagaren slutade. I Nacka-projektet framhölls i slutredovisningen att åklagaren som ”varit mycket aktiv och med stort intresse tagit sig an sin arbetsuppgift” skulle sluta och att det var osäkert hur projektet skulle drivas vidare, eftersom det inte var känt om efterträdaren var intresserad av att arbeta på det speciella sätt som krävdes, med t.ex. mycket tid hos polisen (Nacka polismästardistrikt, 2002). GS-projektet i Örebro är ett bland få projekt där den arbetsmetod som utarbetades i projektet ”lever kvar” i dag, om än i liten skala. Detta synes uteslutande vara resultatet av att åklagaren har drivit frågan mycket aktivt. Exempelvis är hon ensam åklagare att sitta integrerad med polisen.

ÖVERLÄMNING MELLAN MYNDIGHETERNA BEHÖVER EFFEKTIVISERAS

Ett uppenbart hinder mot en snabb genomströmning i projekten har uppgetts vara att myndigheterna inte hade tillgång till varandras ärenden via dator; åklagaren kunde bara få tillgång till polisens och domstolens till åklagarnas ärenden genom fax eller papperskopior. När ärenden skulle överlämnas från en myndighet till en annan tog det onödig tid i anspråk. Detta uppgavs vara ett problem även internt inom polisen, då anmälningsrutinen RAR bara gäller inom respektive myndighet. Samverkan över länsgränserna inom polisen var således besvärlig.

Vilka komponenter uppges kunna leda till snabbare handläggning?

Från projektredovisningar och intervjuer har ett antal komponenter identifierats, som – ensamma eller tillsammans med andra komponenter – anses vara viktiga för att få till stånd en snabb handläggning inom rättskedjan. Dessa är:

- Enkla åtgärder som inte kräver stora förändringar i arbetssättet anges ofta ha störst förutsättningar att bli bestående. Myndigheterna bör därför ”inte gapa efter för mycket”.
- En timmes bevissäkrande åtgärder tidigt i utredningen uppges motsvara nio timmar i ett senare skede. Alla i rättskedjan bör därför arbeta med ett medvetet fokus på att alltid utföra så mycket som möjligt så tidigt som möjligt i rättskedjan.
- Första ledets poliser måste vidta korrekta förstahandsåtgärder. Det viktigaste för att polis i andra linjen ska kunna slutföra utredningen snabbt, för frivården att få tag på den misstänkte för personutredning och för domstolen att nå den misstänkte för delgivning är att inblandades och vittnens kontaktuppgifter antecknas noggrant.
- ”Färska” ärenden ska alltid prioriteras. De går ofta förhållandevis snabbt att handlägga eftersom misstänkta inte har hunnit flytta

eller ändra mobilnummer. Motivationen att medverka i utredningen är ofta högre och minnesbilderna är tydligare.

- Polisen bör ringa och boka tid för förhör och inte bara skicka en skriftlig kallelse. Närvarograden uppges öka väsentligt.
- Åklagare bör arbeta nära polisen och tidigt skriva av ärenden som polisen inte bör satsa resurser på. På så sätt slipper också åklagaren handlägga ärenden, som borde ha skrivits av i polisledet.
- Åklagare bör regelbundet träffa polisiära förundersökningsledare för att diskutera principfrågor och andra viktiga frågor. Detta leder till en naturlig kompetensutveckling och till att de ärenden som åklagaren ska bedöma håller högre kvalitet.
- Realistiska tidsgränser bör sättas upp.
- Man bör ha en ”reservplan” för ärenden som faller utanför tidsgränsen. Många snabba åtgärder kan redan ha vidtagits. Fall ärendet då utanför försöket och läggs ”på hög” finns risk att de åtgärder som har vidtagits snabbt inte kan förvaltas på ett bra sätt.
- För att få långsiktiga effekter av ett mer effektivt arbetssätt bör försöksverksamheter, slutligen, inte drivas i projektform. Förutsättningarna är ofta små att senare kunna integrera projektet i den ordinarie verksamheten.

Referenser

- Borgström, P.** *Förenklad delgivning och lagen om försöksverksamhet med snabbare handläggning av brottmål.* Juridisk Tidskrift, nr 2 2005/06, s. 410–408 (cit. Borgström)
- Brottsförebyggande rådet (2005).** *Snabbspåret. En utvärdering av försöksverksamheten med snabbare handläggning av brottmål.* Brå-rapport. Delrapport.
- Förundersökningsledning – ett metodutvecklingsprojekt. Slutrapport från Rikspolisstyrelsens metodutvecklingsprojekt "Förundersökningsledning i Hallands län"** (cit. Slutrapport Halland).
- Genomströmningsprojektet (2000).** *Kortare genomströmningstider vid utredningar av våldsbrott. Slutrapport* (cit. Genomströmningsprojektet, Jönköping).
- Justitiedepartementet (2005).** *Rättsväsendets myndigheters remissvar över proposition 2005/06:119 Förlängning av försöksverksamheten med snabbare handläggning av brottmål.* Ju2005/10112/Å (cit. Justitiedepartementet, 2005).
- Nacka polismästardistrikt (2002).** *Slutredovisning av 2002 års åtagande "Effektivisera utredningsverksamheten genom att fortsätta arbeta med projektet Snabb Lagföring av vissa brott".* Nacka polismästardistrikt 11 januari 2003 (cit. Slutredovisning Nacka).
- Proposition 2993/04:89.** *Åtgärder för ett effektivare och snabbare brottmålsförfarande.*
- Proposition 2005/06:119.** *Förlängning av försöksverksamheten med snabbare handläggning av brottmål.*
- Redovisning av GS projektet "Rättskedjan" i Örebro 2001-04-04** (cit. Redovisning GS Örebro).
- Snabb Lagföring.** *En utvärdering av rättskedjeprojektet i Handen.* 2000-04-19 (cit. Utvärdering Snabb Lagföring).
- SOU 2005:84.** *En ny uppgifts- och ansvarsfördelning mellan polis och åklagare.* Delbetänkande av Beredningen för rättsväsendets utveckling (BRU). Stockholm: Fritzes.
- Statistik avseende instämnda KLÖS-mål 990324-041122** (cit. KLÖS-statistik).
- Stockholms tingsrätt (2005).** Remissvar över proposition 2005/06:119 Förlängning av försöksverksamheten med snabbare handläggning av brottmål. Adm. 5.1 2005/0559 (cit. Stockholms tingsrätt, 2005).
- RH 2005:18.** Svea Hovrätts dom i mål nr B 511/05 (cit. RH 2005:18).
- Waldenstedt, N. och Olsson, M. (1999).** "Att fördröja rättvisan är att förneka rättvisan" – en utvärdering av KLÖS-projektet i Jönköping, som syftar till att förkorta tiden mellan brott och straff. Studentuppsats. Jönköping. Lärarutbildning & Kommunikation.

Bilagor

Bilaga 1. Intervjuade domstolar

För att få en bild av hur domare i landet ställer sig till frågan om domstolens utökade möjligheter att använda förenklad delgivning, har lagmän eller chefsrådmän vid stora eller mellanstora domstolar runt om i landet intervjuats. I något fall har intervjun, efter hänvisning från lagmannen/chefsrådmannen hållits med annan ordinarie domare vid domstolen. Domstolarna har valts ut slumpmässigt utifrån Domstolsverkets statistik över antal avgjorda mål. De berörda domstolarna är:

1. Falu tingsrätt
2. Göteborgs tingsrätt
3. Halmstads tingsrätt
4. Huddinge tingsrätt
5. Jönköpings tingsrätt
6. Luleå tingsrätt
7. Malmö tingsrätt
8. Sundsvalls tingsrätt
9. Uppsala tingsrätt
10. Varbergs tingsrätt
11. Värmlands tingsrätt

Bilaga 2. Beräkning av andelen potentiella S-ärenden av anmälda brott i Stockholm City år 2005

Grundläggande kriterier för att det ska bli fråga om ett S-ärende är

- att det finns en känd gärningsman
- att brottet är enkelt att utreda
- att den tilltalade har en tillräckligt ”säker” adress för att domstolen ska kunna skicka ut stämningen med förenklad delgivning.

Brå har utifrån dessa förutsättningar försökt skatta hur många av de mängdbrott som anmäldes i City år 2005 som borde kunna gå i Snabbspåret.

Enligt polisens statistik anmäldes i City år 2005: 732 rattfylleribrott, 5 807 snatterier, 1 070 brott mot knivlagen, 910 våld mot tjänsteman, 917 våldsamt motstånd och 5 402 misshandelsbrott (ej grova brott). Totalt anmäldes 1 519 olovlig och grov olovlig körning. I polisens statistik redovisas dessa brott under samma brottskod. Från polisen går det därför inte att få någon uppgift på hur många av dessa som avser grov olovlig körning. Från Brå:s första mättillfälle kan dock utläsas att av de registrerade olovlig och grov olovlig körning avsåg 68 procent grov olovlig körning och 32 procent olovlig körning. Om denna fördelning tillämpas motsvarar det 1 032 anmälningar om grov olovlig körning för år 2005.

Enligt Brå:s statistik för år 2005 var personuppklaringsprocenten för rattfylleribrotten och grov olovlig körning 84 procent, för stöld och snatteri från butik 50 procent, för brott mot knivlagen 70 procent, våld mot tjänsteman 41 procent, våldsamt motstånd 55 procent och för brott mot 3–7 kap. brottsbalken 13 procent.

Utifrån mängdbrottsgruppernas registreringar av ärenden kan utläsas att ungefär en fjärdedel (24 procent) av ärendena faller ifrån på grund av att polisen bedömer att den misstänkte har en alltför osäker adress eller för att brottet inte är enkelt att utreda. Dessa brott kan således aldrig bli S-märkta. Ovanstående kan sammanfattas i en tabell.

Tabellbilaga 1. Beräknat antal anmälda brott som borde kunna S-märkas i City år 2005.

Brott	Anmälda mängdbrott i City år 2005	Person- uppklarings- procent	Antal brott med misstänkt gärningsman	Andel brott som inte kan blir S- märkta (procent)	Beräknat antal anmälda mängdbrott som borde kunna S- märkas i City år 2005
Rattfylleri och grovt rattfylleri	732	84	615	24	467
Brott mot knivlagen	1 070	70	749	24	569
Grov olovlig körning	1 032	84	868	24	660
Snatteri	5 807	50	2 904	24	2 207
Våld mot tjänsteman	910	41	373	24	283
Våldsamt motstånd	917	55	504	24	383
Misshandel (ej grov)	5 402	13	702	24	534
Totalt	15 870	42	6 715	24	5 103

Beräkningen utgör troligen en överskattning av antalet brott som borde kunna S-märkas eftersom jämförelsen haltar något. För det första är enligt poliserna i princip rattfylleribrotten, grov olovlig körning och brott mot knivlagen alltid enkla att utreda, medan variationerna när det gäller övriga brottstyper är större. För det andra kan det antas att de ärenden som mängdbrottsgrupperna får in inte är helt representativa. Troligen är en större andel av de anmälda mängdbrotten som mängdbrottsgrupperna får in enklare att utreda än de mängdbrott som anmäls och utreds vid övriga utredningsenheter, eftersom ett kriterium för att mängdbrottsgrupperna ska få ärendet är just att det är enkelt att utreda. Det kan därför vara så att fler ärenden faller ifrån på den grunden inom andra enheter än inom mängdbrottsgrupperna. Mängdbrottsgruppernas registrering utgör dock utgångspunkt för bedömningen av hur många potentiella S-ärenden som inte S-märks i rapporten.

Bilaga 3. Vanliga orsaker till att ärenden inte handläggs i Snabbspåret

Nedan listas vanliga orsaker till att ett enklare mängdbrottsärende inte av- görs som ett S-mål, efter förenklad delgivning, i domstolen.

Ett enklare mängdbrott anmäls

Aktuell myndighet

Orsaker till att ett ärende inte kan handläggas i Snabbspåret

Polisledet

- första linjen

- Information om förenklad delgivning i domstol har inte delgetts den misstänkte

- Den tilltalade saknar fast adress; ärendet fördelas ej till mängdbrottsgrupperna

- andra linjen

- Befäl som granskar och godkänner anmälan identifierar inte ärendet som ett S-ärende; ärendet skickas via samordningen

- Befäl som granskat och godkänner anmälan vill förbättra statistiken avseende slutredovisade förundersökningsprotokoll; ärendet behålls på den egna enheten

- Polisen i första linjen har delgett den misstänkte information om att slutunderrättelse kan ske med förenklad delgivning; polisen hinner då inte utreda ärendet inom polisens utredningstid (14 dagar)

- Adress- och kontaktuppgifter inte tillräckligt noggrant antecknade

- Polisen i andra linjen får inte tag på den misstänkte för muntlig slutunderrättelse

- Ärendet innehåller komplikationer (exempelvis skadeståndsanspråk, begäran om rättsintyg, narkotikaanalyser, eller att den misstänkte begärt kompletterande utredning efter slutunderrättelsen

Åklagarledet

- Det finns ett pågående ärende vid annan åklagarkammare

- Enkla ärenden och/eller erkända ärenden leder ofta till åtalsunderlåtelse eller strafföreläggande

Domstolsledet

- Det finns en pågående process vid annan domstol

- Adressuppgifterna anses inte vara tillräckligt säkra

- Tilläggsstämning från åklagare

- Ärendet för gammalt; domstolen hinner ej skicka stämningsansökan inom 20 dagar från anmälan